

NATIONALØKONOMISK TIDSSKRIFT

UDGIVET AF NATIONALØKONOMISK FORENING

REDAKTIONSUDVALG:

C. V. BRAMSNÆS . CARL IVERSEN . OLE PEDERSEN

REDAKTØR: S. GAMMELGAARD JACOBSEN

*

1950

88. BIND · 6. HÆFTE

*

INDHOLD:

	Side
HOLGER KOED, NEKROLOG. Af <i>F. Zeuthen</i> og <i>Ebbe Groes</i>	245
SKATTEKOMMISSIONENS FORSLAG TIL EN SKAT- TEREFORM. Af <i>Kjeld Philip</i>	253
DEN INTERNATIONALE HANDELS FRIGØRELSE. Af <i>P. Nyboe Andersen</i>	270
ØKONOMI — STATISTIK — MATEMATIK. ILLU- STRERET VED TELEFONDRIFT. Af <i>Arne Jensen</i>	279
NATIONALØKONOMISK FORENINGS GENERAL- FORSAMLING 1950	283
DANSK SOCIOLOGISK SELSKAB	284
ET SCHUMPETER-BIBLIOTEK	285
BOGANMELDELSER (se omslagets 3. side)	286
INDHOLDSFORTEGNELSE FOR ÅRGANG 1950	

DEN DANSKE LANDMANDSBANK

HYPOTHEK- OG VEKSELBANK
AKTIESELSKAB

Hovedkontor: Holmens Kanal 12
København K.

45 filialer i København og omegn - 57 filialer i provinsen

KAPITAL-FORVALTNING

Frie og båndlagte kapitaler modtages til forvaltning. Reglement tilsendes på forlangende. (Telf. 6500, lokal 343).

VÆRDIPAPIRER modtages i opbevaringsdepot.

AKTIER og OBLIGATIONER
købes og sælges.

BOXER udlejes.

Alle forespørgsler besvares omgående af vore afdelinger og af vort hovedkontor
Central 6500, lokal 65.

Telegram-adresse: LANDMANDSBANK

HOLGER KOED

29. nov. 1892—9. nov. 1950.

KOED indtog i flere Retninger en central Stilling i dansk Økonomi. Straks som ung Kandidat fik han som en af de faa Medhjælpere i den første Prisregulering Adgang til at se Prismekanismen indefra, saa vidt dette er muligt for offentlige Myndigheder med en vis inkvisitorisk Beføjelse. Her og ikke mindre ved Landskommissionens Undersøgelser af Svindel og Spekulation efter den første Verdenskrig var L. V. Birck hans inspirerende og beundrede Læremester; selv skrev Koed store Dele af Kommissionens Beretning. I den følgende, forholdsvis lange Aarrække 1924—37 gav Ansættelse i Banktilsynet ham Lejlighed til at sætte sig grundigt ind i det normale danske Bankvæsen. 1931 blev han Sekretær i Udvalget om Prisaftaler og 1937—38 var han den første Formand for Priskontrolraadet. Ved Siden heraf dyrkede han beslægtede Emner bl. a. som Konsulent for Spritordningen og Næstformand i Storkøbenhavns Mælkeudvalg. Det næste Skridt var Ansættelse som den første Økonomidirektør i Københavns Kommune 1938 og endelig det sidste Udnævnelsen til Direktør for Danmarks Nationalbank 1949.

Disse skiftende Stillinger foruden en Række yderligere Kommissionshverdags m. m. gav en Mand med Koeds Iagttagelsesevne og Vilje og Energi til at trænge til Bunds et sjældent Indblik i den danske Økonomi og i offentlig og privat Administration.

I Studietiden var Koed stærkt aktiv Deltager i Studentersamfundet og snævrere Kredse i Tilknytning til dette, hvorom M. K. Nørgaard beretter i Mindeskriftet om Hartvig Frisch. Ved det statsvidenskabelige Studiums 100-Aars Jubilæum i Oktober 1948, hvor Koed bragte Universitetet de statsvidenskabelige Kandidaters Tak, udtalte han, at for hans Vedkommende turde han i Beskedenhed hævde, at det eneste af den Nationaløkonomi, han kunde, havde han lært efter Eksamen. »Et Fond af positive Kundskaber er naturligvis nødvendigt, men Hovedsagen maa blive, at Kandidaten har lært at *tænke økonomisk*«. Dette var en udmærket Indstilling for Koed som Censor ved Statsvidenskabelig Eksamen fra 1937 og som Censorerens Formand fra 1948.

Som Formand for Socialøkonomisk Samfund 1920—21 og 1927—28 og som Medlem af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse 1924—30 og 1942—48, hvor han ved adskillige Tilfælde ved Møderne fungerede som Formand, og i de yngre Aar som Forfatter i Nationaløkonomisk Tidsskrift deltog Koed i Diskussionen om Principperne, dog overvejende m. H. t. Emner, der faldt inden for hans omfattende praktiske Arbejdsomraade. Ved det lille Skrift fra 1935 »Nye Veje for Importreguleringen« lykkedes det Koed at skaffe Interesse for sit Forslag om offentlig Auktion over Valutaattester. Var det blevet gennemført, havde meget set anderledes ud.

Holger Koed var præget af alsidig Interesse og stor Arbejdskraft. Hans Læsning var mangesidig, han dyrkede Musik og Malerkunst og havde fra Ungdommen Venner inden for Kunstnerkredse og mange forskellige Fagvidenskaber. Fra 1915 til sin Død var han Medlem af Studentersamfundets Oplysningsforening, som siden 1923 har udgivet 65 Skrifter i Serien »Kultur og Videnskab«, hvoraf kun en mindre Del handler om Samfundsproblemer. De to sidste var om romersk Kunst og Asger Lundbaks udmærkede Bog »Atomet og Universet« (som kan være en sund Modvægt mod Økonomers iøvrigt forklarlige Følelse af egen Betydning i de senere Aar).

Rejser man nu det sædvanlige Spørgsmaal om de personlige Forudsætninger, kan ud over store og mangesidige Evner nævnes, at Koed var Søn af en jydsk Præst, der døde i en ung Alder, da Holger Koed var 6 Aar; endvidere kan man nævne Tilknytningen til Studentersamfundskredsen og sidst, men ikke mindst Samarbejdet med Birck i de bevægede Aar i den overordentlige Kommission og navnlig i Landmandsbankkommissionen, og i Fortsættelse heraf Samarbejde og Venskab med den store Kreds af polit.'er, der samledes omkring Professor Birck. Tilknytningen til Birck er værd at drage frem ved denne Lejlighed, fordi Koed i sin Mindeartikel om Birck i dette Tidsskrift og sit mere udførlige Bidrag til »Bogen om Birck« siger adskilligt, som ogsaa belyser Forfatterens egne Synspunkter og Idealer. Han taler om Birck som Landets »økonomiske Samvittighed«, om »et personligt Ansvar, der gjorde økonomiske Foreteelser . . . til Anliggender, der berørte ham personligt«, om Ønsket om Magt for at realisere det, som betragtes som rigtigt, om Forstaaelse af, at i et lille Samfund maa Kampen mod fordærlige Systemer blive Kamp mod Personer, »Afsørling og Uskadeliggørelse af Raaddenskabens og Svindelenes hæderkronede Parasitter«. De sidste voldsomme Ord hentyder til den økonomiske Udrensning efter sidste Krig. Da denne Udrensning netop gav Anledning til udvidet Kontrol og Revision samt Sanering af den offentlige Mening om, hvad der er tilladeligt og samfundstjenligt, blev der efterhaanden Brug for Arbejde med andre Opgaver og for en anden Art Aarvaagenhed. Til sidst var det Ansvaret for Landets Pengevæsen, der fik Nationalbanken

med Koed som Leder til at hævde et Standpunkt, der gik mod de herskende Meninger.

Om Koeds Arbejde som Sekretær i Bankkommissionen har Birck efter en indledende Omtale af forskellige helt andre Arter af Sekretærer givet følgende Beskrivelse¹⁾.

»Den, der kom ind i den store stue i Glückstadts tidligere lejlighed i banken, lagde mærke til en rødblond, ung mand, der med irriterende sindighed bladede i papirer, tog notater og læste breve med en langsom nonchalance, som var det længst glemte epistler om en tabt kærlighed, der skulle opfriskes, inden de blev brændt. Han kiggede op på den indtrædende, takserede manden med et lille, skævt, let jesuitisk smil. Øjnene plirrede bag brillerne, og atter var han i ro, uforstyrrelig som en ældre krokodille, der fordøjer i vandskorpen eller venter på at opæde små børn.«

».... trods al sindighed, trods af faren i mag« var arbejdet »færdigt i god tid; på det sæt er kommissionens afsnit om Ballin, Svovlsyre, Nordisk Oversøisk, Fortuna, statslånene og den økonomiske oversigt blevet til.«

»Det har været to for en ung mand meget interessante og dygtiggørende, men også for hans fremtid farlige stillinger, han indtog i de ekstraordinære kommissioner; men Koed har ikke blot haft arbejdsviljen, der ikke skyede tilbage for to gange otte timer i døgnet, gode evner og kundskaber, men også en ikke svigtende høflighed og hensynsfuldhed over for de folk, han skulle stille generende spørgsmål, parret med fasthed og sejhed i fastholdelsen af sit formål. Men bag den stille og tilbageholdende mands ro ligger der en fanatisk glød for det, som han anser for almenvellet.«

Baade som Taler og Skribent havde Koed en fremragende Form. Hans Tale ved Bircks Begravelse var baaret af en ægte Patos. I Forhandlinger faldt hans Ord roligt og med Vægt. Ofte laa der dog Humor og Ironi bag de tilsyneladende saa alvorlige Ord. Ved festlige Lejligheder talte han beaandet og poetisk — og kunde naturligt slaa over i Vers. Stærke og ægte Lidenskaber laa bag og gav Fasthed; men Selvkontrol, Sindighed og Humor hindrede al falsk Højtidelighed.

Hans Fagfæller, Medarbejdere og Venner saa op til ham og vil savne ham.

F. Zeuthen.

HOLGER KOED var embedsmand. Få har haft så gode anlæg for denne gerning som han, og han følte sig vist nok aldrig alvorligt fristet til at forlade den til fordel for bedre lønnet beskæftigelse. »I Samfundets Tjeneste« lyder overskriften på det af Koed skrevne afsnit i »Bogen om Birck«. Således opfattede han også med rette sit eget liv.

Koed blev cand. polit. i 1916. Selvom han var embedsmand lige fra dette

¹⁾ »Dagens Portræt« i Politiken for 19. Januar 1924 underskrevet »Den afhørte«.

år til sin død, var det dog ikke for samme arbejdsgiver, 1916—38 tjente han staten, 1938—49 Københavns Kommune og det sidste år af sit liv Danmarks Nationalbank.

Det første afsnit af Koeds embedskarriere, årene i Den overordentlige Kommission af 8. august 1914 (1917—21) og i Landmandsbankkommissionen (1922—24) kan vist bedst karakteriseres som den Birck'ske epoke. Af denne periode har Koed selv givet en yderst livfuld og malende beskrivelse i den før omtalte bog, en beskrivelse, der — som tilfældet ofte er med personalhistoriske arbejder — også giver et bidrag til belysning af forfatterens egen personlighed.

Birck kom til at betyde umådelig meget for Koed. Der udviklede sig et varmt venskab mellem de to mænd, og at dette ikke alene var en ensidig beundring fra den yngres side, ses måske bedst ved den tillid, Birck viste Koed ved at bede ham om sammen med professor Axel Nielsen at være executor testamenti for hans bo. Bircks samfundssyn og den strålende og dynamiske indsats han gjorde på dette område havde den største indflydelse på Koed i de unge år, hvor alle er mest påvirkelige. De to mænd var dog yderst forskellige, og Koeds arbejdsform var helt anderledes end Bircks. Koed nåede næppe Birck i dennes intuitive indføling i erhvervsfolks tankegang. Grunden hertil lå måske i, at Birck nærede en vis — omend kritisk — kærlighed til købmænd og industrifolk »af den gamle skole« — altså i modsætning til spekulanter og »pengegrise« — medens Koeds forhold til disse samfundsgrupper altid var præget af en vis kølig reservation. Til gengæld var Koeds embedsgerning kendetegnet ved en metodisk grundighed, der i systematik og udholdenhed overgik læremesteren. Den »Birck'ske periode« betød for Koed en enorm arbejdsindsats, der ofte strakte sig ud på de sene nattetimer, men den bød tillige på inspirerende og lykkelige læreår.

I årene 1924—37 var Koed ansat først som fuldmægtig senere som inspektør i Banktilsynet. Koed har selv en gang karakteriseret denne periode som »nyttig, men for lang«. I de første af disse år, da bankkrak og -rekonstruktioner endnu hørte til »dagens uorden«, har arbejdet sikkert fyldt ham helt, men senere, da der kom orden i samfundsforholdene på dette område, og de krævende opgaver blev mindre, samtidig med at institutionens ledelse gik over på lidet inspirerende hænder, blev Koed interesseret i at tage nye opgaver op. En del hverv blev ham også i denne periode betroet, blandt hvilke her blot skal nævnes hvervet som sekretær for »Det ved lov af 28. april 1931 indsatte udvalg vedrørende prisaftaler«. Dette hverv, som Koed bestred 1931—37, var ikke byrdefuldt, da udvalget i hele sin levetid kun havde seks sager, men det gav dog nyttige erfaringer — i særdeleshed om, hvordan en prisaftalelov ikke måtte være.

I de sidste år i Banktilsynet havde Koed mere tid til disposition end nogensinde før eller senere i sit yderst arbejdsomme liv. Han benyttede en del af denne tid til at tage sig af sine unge medarbejderes opdragelse. Var en ung cand. polit. kommet direkte fra universitetet til Banktilsynet med den tro, at her var stedet, hvor man måtte kunne arbejde videre med de teoretiske kundskaber og interesser, man havde tilegnet sig indenfor de centrale fag, bankpolitik og pengeteori, blev overgangen til virkeligheden i form af den kgl. institutions rutineprægede arbejde brat. Selvom Koed måske nok ved sig selv smilte ad en sådan naivitet hos en ung medarbejder, var han dog parat til hjælp og opmuntring. Han tog sig tid til at gennemdrøfte alle sider ved de få problemer, der kunne afløses nationaløkonomiske perspektiver, han lærte de unge nødvendigheden af — og også tilfredsstillelsen ved — at udføre selv et rutinemæssigt arbejde systematisk og tilbundsående og var i det hele en fortrinlig lærer i arbejdsmetode. En inspektionsrejse med Koed til provinsens banker var en oplevelse, man længe i forvejen glædede sig til.

Den 1. juni 1937 begyndte Priskontrolrådet sit arbejde med Holger Koed som rådsformand. Begyndelsen var såre beskeden, en konstitueret kontorchef, en skrivekone og en altnuligmand var hele staben. Men Koed var i sit es. Det var hans første chefstilling, og hele hans uddannelse såvel teoretisk som praktisk samt hans egen levende interesse for pris- og pris-aftaleproblemer gjorde ham fortrinlig egnet til stillingen. Der er næppe tvivl om, at Koed ved sin tiltrædelse gik ind til denne opgave med en følelse af, at her skulle han lægge hele sit manddomsarbejde. Det skulle imidlertid gå anderledes, thi allerede den 1. november 1938 forlod Koed de beskudne lokaler i Laxegade for ikke mere at vende tilbage til statens tjeneste.

I den korte tid Koed ledede Priskontrolrådet, lykkedes det ham at tilrettelægge arbejdet og ikke mindst skabe en tradition hos sin hastigt voksende medarbejderstab, der skulle holde sig mange år frem i tiden. Krigstidens vidtfavnende og indgående kriseadministration blev selvsagt ikke planlagt i denne periode, men grundlaget for registreringsvirksomheden og dermed den vigtige offentliggørelse af samtlige prisaftaler og -bestemmelser blev lagt i faste rammer, og den første spæde begyndelse til en trustadministration med særlig henblik på spørgsmålet om »urimelige indskrænkninger i den fri erhvervsudøvelse« så dagens lys. De synspunkter, der i sidstnævnte henseende i denne periode for første gang i dansk administration blev prøvet, over den dag i dag sin indflydelse på Priskontrolrådets behandling af tilsvarende sager.

At den meget betydningsfulde periode i Koeds liv, der hedder Priskontrolrådet, blev så kort, skyldes ikke alene, at det ærefulde tilbud om stil-

lingen som Københavns Kommunes første embedsmand blev fremsat, men også at forholdet mellem Koed og den daværende regering samt handelsministeriet havde udviklet sig mindre godt.

Koed var indstillet på, at han arbejdede på et nyt, uprøvet og tillige politisk ømfindeligt område, og at det derfor gjaldt om at fare med lempe og have tålmodighed. Han bød de nye »klienter« fra erhvervslivet cigarer, når de mødte til forhandling, og søgte ved hensyntagen og personlig charme at undgå chokvirkninger og anden forskrækkelse. Denne beroligelsespolitik lykkedes imidlertid ikke, og dette hang nok i nogen grad sammen med, at Koed samtidig i offentlige udtalelser og foredrag ikke lagde skjul på, at efter hans opfattelse var Priskontrolrådet »en samfundsmæssig nydannelse med et betydeligt perspektiv«. Koed ønskede at slå fast, at man med prisaftaleloven både havde fået en trustlov og en *prislov*, han havde øjnene helt åbne for den samfundsmæssige betydning, en trustlov måtte få under erhvervslivets gradvise fjernelse fra liberalismens grundsætninger, og han anede tillige den betydning det i en krigs- og krisesituation ville få, om man i tide kunne opbygge et administrativt apparat, der kunne anvendes som fundament for en egentlig priskontrol. Disse synspunkter deltes imidlertid ikke af regeringen, hvor man gav udtryk for, at såfremt loven af 1931 ikke tilfældigvis var udløbet i 1937, havde man ladet hele dette lovgivningsområde ligge indtil videre. Man ønskede så lidt blæst om den nye institution som muligt. Handelsministeriet lagde derfor i denne periode efter evne en dæmper på initiativet, og dets almindelige syn på den nye institution kom klart frem ved en samtale mellem en ansøger til en embedsstilling ved rådet og en ministeriel talsmand, hvorunder denne sidste udbød: »Hvad vil De dog på den galej, De er jo ansat i en solid gammel embedsinstitution; det er en hest med fire ben, Priskontrolrådet er en gyngestol, der aldrig vil komme af stedet.« Da der til disse principielle uoverensstemmelser endvidere opstod strid om visse vigtige prisaftalers hemmelige eller offentlige registrering, var jordbunden beredt for, at Koed accepterede kommunens tilbud, og han kunne gøre det uden at have følelsen af at have svigtet en livsopgave, men måske nok med en lidt bedsk fornemmelse af — i stedet for at have fået den forventede luft under vingerne — at have følt den saks, der bruges til at klippe de store vingefjer med.

Den 1. november 1938 flyttede Koed så fra Laxegade til Københavns rådhus. Der var i og for sig ikke meget i Koeds hidtidige løbebane, der pegede henimod dette skifte. Under hele sin embedskarriere havde Koed indtil da haft med erhvervslivets forhold at gøre, omend set fra forskellige synsvinkler. Nu fik han en stilling, der var overvejende af administrativ og organisatorisk karakter, og som ikke pegede udad i større grad.

Koeds økonomiske indsigt og hans forhandlingsevner gjorde imidlertid, at han, til trods for dette handicap, løste de nye opgaver på en sådan måde, at der også indenfor kommunale kredse kom til at stå stor respekt om hans navn. Opgaven var vanskelig. Økonomidirektør-embedet oprettedes ved den nyordning af Københavns kommunes forfatning, der trådte i kraft den 1. april 1938, og embedets betydning skulle således opbygges fra grunden. Indtil nyordningen havde de enkelte borgmestre været ligestillede, og finansborgmesteren havde ikke haft muligheder for at modsætte sig eller ændre forslag, før sagen kom til behandling i den samlede magistrat. Den indflydelse, finansernes leder fik på de enkelte sagers gang, måtte som følge heraf nødvendigvis blive af en noget tilfældig karakter. Man havde stærkt følt savnet af et koordinerende led, der samtidig kunne stå for kommunens budgetlægning.

Det blev nu Koeds opgave som kommunens øverste embedsmand og direkte under overborgmesteren at skabe dette led. Det kan vel næppe tænkes, at nyordningen, der afskaffede megen finansiell selvstændighed hos borgmestrene og en række højere embedsmænd, blev mødt med lige stor glæde og tilfredshed fra alle sider, men i kraft af sin personlighed og støttet af et forbilledligt samarbejde med overborgmester Viggo Christensen, lykkedes det Koed at indfri de forventninger, man havde næret til stillingen og til ham.

Sine erfaringer vedrørende erhvervslivet fik Koed også til en vis grad brug for under sit arbejde i kommunen. Dette var ikke alene tilfældet i forholdet til de kommunale virksomheder som f. eks gas, vand, elektricitet, sporveje m. v., men også udadtil i arbejdet med den storkøbenhavnske mælkeordning og Storkøbenhavns kartoffelcentral. Koed gik med liv og sjæl op i arbejdet for den storkøbenhavnske mælkeordning, der ikke alene krævede stor saglig økonomisk indsigt, men også betydelige politisk betonedevner, idet sagen ikke alene drejede sig om Københavns kommunes egne forhold men også omfattede omegnskommunerne. Ud fra en saglig økonomisk vurdering opnåede forbrugerne store fordele gennem mælkeordningen, og den følelsesbetonedevne — til tider næsten hysteriske — kritik, der af og til kom til orde i dele af den københavnske dagspresse overfor netop dette arbejde, har næppe afficeret Koed synderligt.

Efter nogle års forløb havde Koed således skabt sig en position i Københavns kommune, som ingen embedsmand før havde haft.

Den 1. oktober 1949 tiltrådte Koed, efter at C. V. Bramsnæs var faldet for aldersgrænsen, den gerning, som vel nok i nationaløkonomers kredse er omgivet af større glans end nogen anden, stillingen som kgl. direktør og formand i direktionen for Danmarks Nationalbank. Koed var da med sine 57 år over den alder, hvor man i almindelighed regner med at få nye livs-

opgaver. Trods de nye omgivelser har imidlertid selve arbejdsopgaverne næppe forekommet Koed urovækkende nye. Gennem hele sit liv havde han næret en levende interesse for penge- og konjunkturteoretiske problemer og i alle årene 1922—37 havde han i praksis arbejdet med bankmæssige problemer.

Koed gik i sit nye embede til en begyndelse frem med stor forsigtighed, og i flere måneder efter hans udnævnelse kom der ingen offentlige udtalelser fra ham om landets pengevæsen. Da han til bunds havde sat sig ind i den foreliggende situation og gennemanalyseret den løbende udvikling henimod et stadig større valutaunderskud, optrådte han imidlertid med megen fasthed. I indberetninger til regeringen påpegede han nødvendigheden af en kreditstramning og af i det hele at føre en stærk anti-inflatorisk politik. Da disse henvendelser tilsyneladende ikke faldt i god jord, gennemførte Koed trods regeringens åbenlyse modvilje den 4. juli en diskontoforhøjelse. Det var næppe hans opfattelse, at man alene ad rentepolitikens vej kunne føre en effektiv inflationsbekæmpende politik, men han anvendte det instrument, han havde hovedansvaret for, og samtidig havde han på en for hele offentligheden højst anskuelig måde hejst et iøjnefaldende faresignal. Koed gik imidlertid videre og foreslog i en offentlig udtalelse, at man burde genindkalde rigsdagen, for at denne i en ekstraordinær samling kunne tage stilling til den hastige forværring i landets økonomiske situation og ad finanspolitisk vej gennemføre de nødvendige forholdsregler. Disse blev som bekendt også senere til virkelighed, men med flere kostbare måneders forsinkelse. Dengang Koeds udtalelser blev fremsat, faldt de imidlertid ingenlunde sammen med regeringens politiske planer, og forholdet til regeringen, der i nogen tid havde været køligt, blev nu spændt, hvilken tilstand med de ubehagelige konsekvenser, den kan medføre for en embedsmand, vedvarede indtil regeringens afgang.

De to år i Koeds liv, der vejer tungest for hans virke i samfundets tjeneste, var utvivlsomt året som rådsformand for Priskontrolrådet og det sidste leveår som nationalbankdirektør. Her kom de ypperste blandt hans karakteregenskaber, hans viljefasthed og frygtløshed, klarest frem.

Over Holger Koed kan ristes den samme minderune, som han selv satte over Birck: »Han var klar over, at det at have ret i sig selv er af ringe betydning; det afgørende er, at det rette bliver til virkelighed. I angreb var han frygtløs for sin person og uden hensyntagen til, hvem det måtte behage eller mishage«.

Ebbe Groes.

SKATTEKOMMISSIONENS FORSLAG OM EN SKATTEREFORM¹⁾

Af KJELD PHILIP

INDEN for Danmarks nyere historie har vi den sidste store skattereform i året 1903. Af direkte skatter har man i Danmark kendt tre hovedformer. I middelalderen havde man tienden, der tilfaldt kirken; denne varetog imidlertid en del af de opgaver, der i dag varetages af staten og kommunerne, således undervisning, fattigpleje og medicinalvæsen. Hertil kom siden ejendomsskatterne, der snart blev hovedskatterne og gennem hele det 18. og 19. århundrede var den levende og dominerende skatteform. Endelig har man den tredje direkte skat, indkomstskatten.

Ved alle disse tre skatteformer skete der ændringer i 1903. Tienden blev afløst, ejendomsskatterne blev omdannede fra at være skatter på hartkorn til at blive skatter på ejendomsskyld, og indkomstskatter til staten blev indført.

Hvad der skete i 1903, var ikke så meget en skattereform med hensyn til skatternes størrelse som en reform af de principper, hvorefter skatterne opkrævedes. Årene efter 1903 har ført til meget store ændringer i skatternes omfang, men principperne er i det store og hele de samme som dem, der indførtes i året 1903.

Reformen af 1903 var en reform for de direkte skatter. De indirektes reform kom først i 1908 og blev aldrig et så gennemgribende kompleks af love som 1903-lovene. Udviklingen siden 1903 har været præget af, at indkomstskatterne og forbrugsafgifterne på de enkelte varer er blevet de levende led i dansk beskatning, medens ejendomsskatterne og tolden er blevet de stillestående elementer, hvori der kun sjældent foretages ændringer.

Skattekommissionen af 1937 har i 1948 og 1950 afgivet 2 betænkninger²⁾. Vil disse to betænkninger kunne danne basis for en reform i lighed med reformen af 1903, eller vil de blot kunne give stødet til nogle mindre ændringer i lighed med de mange, der er foretaget siden da.

¹⁾ Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 17. oktober 1950.

²⁾ Betænkning om beskatning af indkomst og formue m. v. Afgivet af skattelovskommissionen, 1. del, København 1948. 79 + 185 sider. — Skattelovskommissionens betænkning, 2. del, København 1950. 192 sider.

Før man kan besvare dette spørgsmål, må man gøre sig klart, at der var en særlig økonomisk og politisk baggrund for reformarbejdet just efter systemskiftet. Industrialismen var trængt igennem i Danmark og havde bevirket, at vi havde fået byer med industri og med arbejdere. Dette betød at der var opstået befolkningsgrupper, som kunne have ganske betydelige indkomster, uden at der dertil svarede fast ejendom. Før i tiden havde der været nøje forbindelse mellem den indkomst, en mand havde, og den faste ejendom, han ejede, for han fik sin indkomst fra sin landejendom, sin købmandsgård eller sin håndværksbod. Det var ikke længere tilfældet og bevirkede, at ejendomsskatterne nu måtte føles urimelige og uretfærdige.

Politisk var der unægtelig også sket noget. Venstre havde endelig fået magten. Socialdemokraterne var begyndt at spille en rolle. En del af Venstres politik gennemførtes sikkert for at forhindre arbejderne i at gå over fra at stemme på Venstre til at stemme på Socialdemokraterne. På denne måde fik Socialdemokraterne magt gennem Venstre, længe før partiet kunne dominere på rigsdagen.

En lignende situation foreligger ikke i dag. Når kommissionen blev nedsat i 1937, hænger det ganske givet sammen med, at Socialdemokraterne var blevet det dominerende parti, men det kunne dengang, og har ikke på noget tidspunkt siden kunnet, gennemføre noget uden støtte fra andre partier, deriblandt partier, der havde størstedelen af deres vælgere på landet. På det økonomiske område er der heller ikke sket noget, der kan sammenlignes med industrialiseringen. Der er hændt ting, der kan influere på skattelovgivningen, f. eks. at pengeøkonomien er trængt igennem på landet, at det er blevet mere almindeligt, at hustruer har udearbejde, og måske vigtigere end dette, at vi er gået over fra en liberal økonomi til en reguleringsøkonomi. Disse ændringer kan berettige, at skattelovgivningen tages op til revision, men man kan ikke vente, at resultatet skal blive de store reformer i lighed med 1903-reformen.

Udover det nævnte må anføres, at i det sidste halve hundrede år er statens og kommunernes udgifter steget meget betydeligt. Man har påtaget sig en lang række opgaver, som man i det 19. århundrede ikke fandt det rimeligt, at det offentlige beskæftigede sig med. Skatterne er derfor blevet væsentlig større, og dette har navnlig for kommunernes vedkommende skabt en række nye problemer.

Industrialiseringen har betydet, at vore bykommuner har fået hver sit speciale. Før i tiden lignede alle købstæderne hinanden. De var, som Mariager og Ærøskøbing er i dag. Der boede håndværkere og handlende, der forsynede oplandet. Men nu har hver by fået sin specielle industri, der forsyner hele landet eller i hvert fald hele landsdele. Takket være denne ensidighed i erhvervslivet inden for byerne bliver disse langt mere følsomme og følsomme på forskellig måde over for konjunktursvingninger. End-

videre bliver de gennemsnitlige indkomster vidt forskellige fra by til by. Det har bevirket, at udligningsproblemet er blevet aktuelt. Hertil kommer så, at de bedre transportmuligheder har gjort det muligt for folk lettere at flytte fra sted til sted og at bo ét sted, medens de har deres arbejde et andet.

Danmark har fra gammel tid meget små kommuner, hvad ikke har gjort problemet mindre. Resultatet er blevet, at man har søgt at komme udover nogle af disse vanskeligheder gennem at give statstilskud til kommunerne og gennem indførelsen af en erhvervskommuneskat. Statstilskuddene er dels blevet givet direkte og dels gennem tre slags fonds, nemlig den mellemkommunale refusion, den fælleskommunale udligning og motorfondene. Udligningsproblemerne har man således søgt at løse, men det er blevet gjort på en måde, der er meget stykkevis, og selv om der ikke på dette område er noget opsamlet behov for en realitets-reform, så er der vist almindelig enighed om, at der i allerhøjeste grad tiltrænges en rationalisering.

I det følgende skal jeg komme ind på nogle af de vigtigste af de forslag, skattekommissionen har stillet. Jeg vil begynde med det mindst spændende, nemlig ændringerne i indkomstskatten. Der kan jo ingen tvivl herske om, at også i fremtiden må indkomstskatten være den dominerende skat i Danmark. Her kan der derfor kun blive tale om mindre korrektioner i det bestående. Som baggrund for vor pålæggelse af indkomstskat ligger det, vi kalder evneprincippet. Vi går ud fra det axiom, at folks evne til at betale skat stiger progressivt med deres indkomsts størrelse. Heri foretager vi dog visse korrektioner, idet vi tager hensyn til skatteyderens familieforhold m. m. Det vil være naturligt at begynde med nogle bemærkninger om de praktiske vanskeligheder ved, hvad vi skal forstå ved en skatteydere indkomst.

Et af de problemer, man i alle landes skattelovgivning har vanskeligheder med, er behandlingen af *værdistigninger*. Er værdistigning indkomst og skal beskattes som sådan, eller skal den ikke? Resultatet er de fleste steder blevet, at visse værdistigninger betragtes som indkomst, andre ikke, og at der er stadig diskussion om, hvorvidt denne eller hin slags værdistigning skattemæssigt skal betragtes som indkomst eller ikke. Danmark udgør ingen undtagelse fra denne regel. Vi er havnet i et system, hvor en række værdistigninger — i tidens løb et stigende tal — anses for suspekter, og derfor beskattes som indkomst, medens resten overhovedet ikke beskattes. I en lang periode lagde vi vægten på, om der forelå spekulationshensigt, således at vi kun beskattede værdistigningen, når en sådan forelå. Nu er det ikke let for skattemyndighederne at finde ud af, hvilke hensigter der ligger bag skatteyderens økonomiske transaktioner. De er jo ikke uddannede som

psykoanalytikere. Under krigen blev dette princip mere eller mindre til-sidesat, idet man ved den ekstraordinære lovgivning under krigen betragtede en række af værdistigningerne som altid værende skattepligtige. Man kan trygt sige, at det danske system ikke er konsekvent, og det giver sikkert anledning dels til en del bevidste snyderier, men også til at folk ganske simpelt af uvidenhed kommer til at betale for meget eller for lidt i skat.

På dette område har skattekommissionen gjort en af sine mest bemærkelsesværdige indsatser, idet den foreslår den slags gevinster beskattede med en særlig og en ny skat, *kapitalvindingsskat*. Det stod hurtigt klart for kommissionen, at det kunne være meget hårdt at beskatte kapitalgevinster efter indkomstskatteskalaen. Kapitalgevinsterne viser sig jo i enkelte år, nemlig de år, hvori kapitalgenstandene realiseres, men de erhverves langsomt over måske mange år, nemlig den årrække, hvori kapitalgenstandene stiger i værdi. Man kan ikke beskatte, førend kapitalgenstanden sælges, men resultatet bliver, at denne gevinst kommer samlet på eet år og derfor beskattes højt oppe på den progressive skala, og således rammes urimeligt hårdt. Skattefradragsreglen, der jo i almindelighed bevirker, at svingende indkomster rammes for hårdt, gør det heller ikke lettere at lade den slags eengangsindkomster beskattes som almindelig indkomst. Man kom da til det resultat, at det rimeligste ville være, at gevinster af denne art beskattedes med en slags gennemsnitsprocent. Det naturlige vilde nok have været, at kapitalvindingen beskattedes med en gennemsnitsprocent, beregnet efter, hvad vedkommende skatteyder har betalt i skat i f. ex. de sidste 5 eller 10 år. Dette vilde imidlertid føre til besværligt regnearbejde og måske i visse tilfælde kunne føre til mærkelige transaktioner, hvorved skatteyderne vilde søge at undgå skatterne. Af praktiske grunde måtte man derfor havne i en slags gennemsnitsprocent for alle skatteydere.

Det er imidlertid ikke blot ved kapitalvindinger, at man finder opsamlede indkomster. Det kan også ske, at visse gratialer, gaver fra arbejdsgivere til arbejdere o. lign. i virkeligheden er en slags opsamlet indkomst. Også den slags har man fundet det rimeligt at overføre til at beskattes som kapitalvinding.

Noget analogt har man i beskattningen af lotterigevinster, som jo forlængst er blevet beskattet med sådan en slags gennemsnitsprocent.

I reglerne om kapitalvindingsskatten har man iøvrigt lavet en undtagelse, som i mine øjne er noget diskutabel. Man har ikke medtaget obligationerne. Begrundelsen er den, at der foretages så mange køb og salg af obligationer, og at gevinsterne gennemgående er ret små, så at det vil være næsten håbløst at holde styr på dette. På den anden side er det urimeligt, at denne form for kapitalgevinster — og i visse perioder har obligationerne jo været fortrinlige spekulationspapirer — skal være skattefrie. Bag denne undtagelse ligger formentlig også visse sociale tanker, idet man uvilkaarligt

synes, at de mennesker, der har obligationer, er pænere end dem, der har aktier eller køber og sælger ejendomme.

Medens vi er ved de forhold, der er afgørende for skatteydernes skattepligtige indkomst, må vi vel også omtale *skattefradragsreglen*. Som det vil være bekendt foreslår skattekommissionen, at retten til at fradrage de i årets løb betalte skatter i årets indkomst skal ophæves. Dette forslag har mødt megen modstand. Denne modstand kommer først og fremmest fra de konservatives side. Når netop de går så varmt ind for skattefradragsreglens bevarelse, skyldes det dog ikke nationale grunde, men hensynet til de mest velstående økonomiske interesser. Der kunne ellers være grund for de konservative til at ville bevare fradragsreglen af nationale grunde. Den er nemlig et stykke dansk særpræg; den kendes ingen andre steder i verden.

Når vi i dag står over for at diskutere dens ophævelse, kan der vel være grund til at se på, hvad der førte til, at vi i sin tid fik den. Den kom ind i skatteloven af 1903, og den synes at være kommet ind på grund af, at vi i Danmark i forvejen havde indkomstskat til kommunerne. Ved den kommunale ligning efter formue og lejlighed, der jo foregik yderst skønmæssig, var det blevet almindelig praksis, at man fradrog de erlagte skatter som en omkostning. Uden nogen større diskussion synes denne kommunale praksis at være blevet overført til forslagene om statsindkomstskat. Om man havde en fradragsret eller ikke, var iøvrigt dengang fuldstændig ligegyldigt, for indkomstskatten til staten varierede fra 1,3 til 2,5 pct. Enhver vil kunne se, at med skatter af denne beskedne størrelsesorden var reglen uden betydning. Men siden er skatterne jo blevet lidt større, og i dag spiller fradragsreglen virkelig en rolle.

Folk elsker fradrag. De føler det, som om ethvert fradrag betyder, at de får noget fra staten, og de glemmer i reglen, at hvert eneste fradrag, man får, bevirker, at skatterne bliver noget højere. *Staten skal have pengene ind, og gives der fradrag til den ene, må skatterne forhøjes for alle.* Fradragsreglen er så betydningsfuld, at den har ført til, at Danmark har fået nominelt høje skattesatser til trods for, at vore virkelige indkomstskatter er ret lave, sammenlignet med nabolandenes.

Det er klart, at det på en måde er ret ligegyldigt, om vi har denne fradragsret eller ikke. Den betyder jo blot, at vi betaler så meget større procent af en nominelt mindre indkomst. Den er dog i visse henseender upraktisk.

Det er således ikke praktisk at have høje marginelle skattesatser. Folk, der overvejer, om de skal snyde skattemyndighederne eller ikke, tænker oftest på de marginelle skattesatser og glemmer, at den, der snyder i skat, har en mindre skat at trække fra næste år. Folk, der overvejer, om de vil påtage sig et ekstra arbejde, vil også i reglen regne med de høje marginelle

skatter og glemme, at en del af skatten får man tilbage i de kommende år. Det må virke urimeligt, at de svingende indkomster, der i forvejen rammes hårdt af den progressive skala, yderligere generes af skattefradragsreglen. Man vil da ofte have store beløb at trække fra i år med små indtægter, hvor man er langt nede på progressionen og omvendt. Ja, det kan jo gå så galt, at man slet ikke har noget at trække fra i.

Når skattefradragsreglen ønskes bevaret, er det selvfølgelig, fordi den betragtes som »borgernes eneste værn mod en hæmningsløs og vilkårlig skatteudskrivning«, således som det konservative parti udtrykker sig i skattekommissionsbetænkningen. Det er navnlig fra *Thorkil Kristensens* side blevet fremhævet, at dette ikke er rigtigt, idet han har gjort opmærksom på, at rigsdagen altid kan indrette skalaen, således at skatterne ikke bliver højere, end de nu er. Det flertal, der kan forhindre skattefradragsreglens ophævelse, kan også hindre en urimelig skala, og kommer engang de, der ønsker at varetage de bedrestillede interesser, i mindretal, kan intet forhindre, at man til den tid ophæver fradragsretten. Thorkil Kristensen har heraf draget den konklusion, at da der iøvrigt er så meget, der taler for at ophæve fradragsretten, bør man gøre det nu. Der er ingen tvivl om det logiske i Thorkil Kristensens ræsonnement, men det forekommer mig lidt tvivlsomt, om han har fuldt og helt ret. Skattefradragsreglen er blevet et stort politisk spørgsmål. Folk føler, at noget stort og betydningsfuldt vil ske den dag, den ophæves. Derimod er man så vant til, at der laves små forhøjelser og ændringer i skalaerne, så det tages mere som hverdagsmad. Flertallet af den danske befolkning ser gerne, at skalaens progression skærpes, men flertallet ønsker fradragsretten bevaret, til trods for at dens eneste funktion er at hindre denne skærpelse. Så ulogisk er det.

I dag er vi nået det punkt, hvor man vanskeligt kan tænke sig væsentligt højere skatter på indkomsten. Det skyldes ikke disse skatters absolutte beløb, men derimod, at vi har fået så høje marginalskatte. Fradragsreglens eksistens har sikkert været medvirkende til, at forbrugsafgifterne er kommet til at spille så stor en rolle, som de gør. Den ligesom tvinger én til at anvende denne anden form for skat. Det er derfor mit indtryk, at fradragsreglen politisk er medvirkende til, at vi får en anden skattestruktur, end vi ellers ville have fået, og det en skattestruktur, der i højere grad rammer mellemindkomsterne og de små indkomster. Det er derfor meget forståeligt, at man fra de mere velstående side er interesseret i skattefradragsreglens bevarelse. Det er derimod mindre forståeligt, at man ikke fra de mere venstreorienterede partiers side gør et oplysningsarbejde for at forklare folk, at fradragsreglen i virkeligheden både betyder højere skatter for de mindre bemidlede og en større anvendelse af forbrugsafgifter.

Kommissionens flertal går ind for ophævelse af fradragsretten. Selv mener jeg, at det ville være rimeligt, om man også i fremtiden fik ret til at fra-

drage de erlagte kommuneskatter. For mig er der tre hensyn, der taler herfor: 1) Kommuneskatterne er meget forskellige fra sted til sted, og oftest er det således, at fælles fattigdom både fører til høj kommuneskat og små kommunale ydelser. En mand, der bor i en sådan fattig kommune, har takket være den høje kommuneskat en dårligere skatteevne end manden med samme indkomst i en bedrestillet kommune. 2) I Danmark pålægges kommuneskatterne i meget forskellig grad som ejendomsskat og som indkomstskat. Ejendomsskatterne har man lov at fradrage på ejendomsregnskabet. Det må da forekomme rimeligt, at man fradrager den kommunale indkomstskat på indkomstregnskabet. 3) En sådan regel vil give et beskedent bidrag til en udligning mellem borgerne i de forskellige kommuner.

Tilsvarende overvejelser har i flere andre lande ført til, at man der må fradrage kommuneskatten i det beløb, der er skattepligtigt. I USA må skatten til enkeltstaterne således fradrages i den indkomst, hvoraf man beskyttes til Unionen. En regel om, at skatteyderne skal have ret til at fradrage de kommunale skatter, men ikke de øvrige skatter, vil kunne vanskeliggøre en overgang til at opkræve skat ved kilden, men så længe man ikke vedtager noget sådant, forekommer det mig at være den rimeligste løsning af problemerne. Iøvrigt viser de sidste års erfaringer fra Sverige, at man tilsyneladende uden større praktiske vanskeligheder kan forene fradragsretten for de kommunale skatter — også i Sverige har man nemlig en sådan fradragsret — med opkrævning efter kildeskattesystemet.

Jeg har opholdt mig længe ved fradragsreglen. Det skyldes imidlertid ikke, at jeg selv anser den for noget væsentligt. Man kan indrette skalaerne således, at resultatet bliver omtrent det samme, hvad enten man har denne fradragsregel eller ikke. Når jeg har opholdt mig ved den, skyldes det, at den interesserer publikum så meget, og at den sikkert vil blive hovedspørgsmålet ved den kommende politiske diskussion.

Da det modsatte er blevet hævdet, vil jeg gerne understrege, at det for de 95% af skattekommissionens arbejde er ret ligegyldigt, om vi bevarer skattefradragsretten eller ikke. Man kan altid indrette skalaerne efter, om man har reglen eller ikke. Det er i og for sig ligegyldigt, om man kræver 10% af 100 eller 11,3% af $(100 \div 11,3)$. Det giver samme beløb i skat, nemlig 10. Skal man have fradragsretten bevaret, må de proportionale skatter, der senere skal omtales, have højere skattesatser; andet skal der ikke ændres. Men det er unægtelig mest praktisk at have de lave marginalskatter.

Når først den skattepligtige indkomst er fundet, kommer arbejdet med at tilpasse skatten efter de andre forhold end indkomsten. Her er det først og fremmest skatteydernes familiemæssige stilling, som er afgørende. Man skulle måske ikke vente, at der på dette område var anledning til at tage lovgivningen op til revision. Men også på dette felt har industrialisering

vist sig at få betydning. Arbejdsplads og hjem er blevet adskilte, og hustruen har i mange tilfælde udearbejde.

Fra gammel tid har denne diskussion samlet sig omkring spørgsmålene *særbeskatning eller sambeskatning*. Det vil være synd at sige, at skattekommissionen har ofret denne kvindeorganisationernes tumleplads ret megen plads. Jeg tror, det vil vise sig at være en svaghed ved kommissionens arbejde, at man ikke er gået ind på en virkelig drøftelse af spørgsmålet, men lige som på forhånd er gået ud fra, at sambeskatning var det rigtige. Dette skal ikke forstås anderledes end, at jeg er ganske overbevist om, at vi var havnet i sambeskatningsprincippet, men det havde nok været gavnligt, om vi i betænkningen havde forklaret, hvorfor vi nødvendigvis måtte havne der.

Så vidt jeg kan se, hænger hele dette spørgsmål sammen med, at vi er på vej over fra én familietype til en anden. Før i tiden var det normalt, at mand og hustru arbejdede sammen i en virksomhed, og at det økonomiske resultat ikke på nogen fornuftig måde kunne deles imellem de to, men stod til hele familiens rådighed. Sådan var forholdet i landbrugsbedriften. Men sådan var det også i de mange handels- og håndværkervirksomheder, hvor hustruen ofte hjalp med, og hvor der ikke blev trukket nogen skarp grænse mellem arbejde i hjem og på værksted. I et samfund bestående af familier af denne slags er sambeskatning det eneste rimelige. Men vi er nu på vej over imod en anden familietype, hvor mand og hustru hver har sit udearbejde, og hvor arbejdet i hjemmet efterhånden bliver mindre end før, og hvor det måske er sådan, at begge arbejder i hjemmet. I en samfundstype af denne art er særbeskatning lige så selvfølgelig. Endnu hører de fleste danske hjem til den første type. Det er muligt, at om 50 år vil særbeskatning være ligeså selvfølgelig, som sambeskatning var det for 50 år siden.

Det besværlige er, at vi må vælge imellem enten at have sambeskatning eller særbeskatning, og skatteformen må derfor virke urimelig for et stort antal familier. Der kan næppe være tvivl om, at endnu i en række år må man have sambeskatning, men når man skal have denne, må det gælde om at indrette den således, at den virker så lidet urimelig som muligt for den familietype, hvor både mand og hustru har udearbejde.

Ligesom i den gamle skattelov vil man også i fremtiden give det såkaldte fradrag for livsminimum. Man har nærmest tænkt sig at foreslå, at dette skal have en lignende størrelse som aldersrenten, idet man går ud fra, at denne ligger så nogenlunde nær livsminimet. Resultatet heraf vil iøvrigt blive, at fradraget for mand og hustru ikke længere bliver det dobbelte af enkeltpersonens, men kun ca. 50 % større. Disse fradrag gives som bekendt i øjeblikket efter nogle mærkelige regler. Man arbejder for tiden med et forsørgerbegreb, hvorved f. eks. en enligstillet person betragtes som forsørger, blot fordi vedkommende engang har været gift. Det er vanskeligt at se, at der skattemæssigt er nogen grund til at gøre forskel mellem f. eks.

en fraskilt kvinde og en endnu ugift kvinde. Skattekommissionen foreslår derfor, at det afgørende er antallet af mennesker, der faktisk forsørges af vedkommende indkomst. Man taler om personfradrag og familiefradrag, alt efter om det er een eller to voksne, der skal leve af indkomsten. Det forekommer mig, at man kunne være gået et skridt videre og gjort som i England, hvor man simpelthen tæller antallet af personer op, der faktisk lever af indkomsten og giver fradrag for hver person. Det er selvfølgelig ikke sædvanligt, at man i hjemmet forsørger gamle tanter, men i de tilfælde, hvor en mand påtager sig denne byrde, kan det dog være rimeligt at give ham samme fradrag, som han får, når han forsørger en hustru.

Fra de udearbejdende hustruers side har der stadig lydt klager over, at marginalbeskatningen for deres vedkommende blev så særligt høj. Som jeg senere skal komme ind på, går skattekommissionen ind for, at den marginale beskatning op til 12—15.000 kroners indkomst skal være uafhængig af indkomstens størrelse. For så vidt dette gennemføres, vil det for den marginale beskatning være ganske ligegyldigt, om den udearbejdende kvinde er gift eller ikke, når blot den samlede indkomst ligger under denne grænse.

Skattekommissionen har iøvrigt ikke haft stor sympati for udearbejdende kvinder. I den første betænkning foreslås det særlige hustruafdrag helt at skulle bortfalde. I den anden betænkning har man stilfærdigt trukket lidt i land, har givet dem et væsentlig reduceret fradrag. Man kan næppe nægte, at der er en vis logik i skattekommissionens forslag på dette område, men det forekommer mig, at der ses bort fra den realitet, at samfundet er interesseret i, at en stor del af de hjemmearbejdende hustruer påtager sig udearbejde. Jeg har stærkt på fornemmelsen, at skattekommissionens forslag på dette område ingen chancer har for at komme igennem rigsdagen, og at kvindeorganisationerne på dette område vil sejre over logikken.

Børnene søger skattekommissionen at tage hensyn til ved at give dem *børnetilskud*. Det vil føre alt for vidt også på dette sted at komme ind på spørgsmålet om børnetilskud, blot vil jeg lige bemærke, at den form for børnetilskud, rigsdagen vedtog for et års tid siden, forekommer mig at være et meget uheldigt kompromis, som forhåbentlig hurtigst muligt påny kommer ud af dansk lovgivning.

Indtil for få år siden diskuterede man spørgsmålet om opkrævning af *skat ved kilden*. Det er, ligesom denne diskussion nu er ebbet ud. Det fremgår af kommissionens betænkning, at man også har taget stilling til dette spørgsmål, men med det resultat, at man ikke har villet anbefale gennemførelse af skat ved kilden. Der er næppe tvivl om, at der inden for dele af kommissionen har været en vis sympati for tanken. Det kan jo ikke nægtes, at det er bekvemmere for skatteyderen, at han ikke selv skal betale pengene. Man får en bedre tilpasning af skattens størrelse til den samtidige indkomsts

højde, så man betaler meget, når man tjener meget, og lidt, når man tjener lidt. Når man er vejet tilbage fra denne opkrævningsform, skyldes det, at skattekommissionen har set det som sin opgave at forenkle vort skattesystem, og foretagelsen af en forhåndsligning foruden som nu en efterligning gør jo i alle fald ikke systemet enklere. Skat ved kilden kræver også en kontrol med arbejdsgiverne, og vil give disse en del ekstra besvær. Resultatet er blevet, at kommissionen ikke stiller forslag om nogen overgang til kildeskatsystemet. Erfaringerne fra Sverige taler vel iøvrigt heller ikke for indførelse af denne skatteform.

Arbejdet med at forberede en kildeskat mærker man har været langt fremskredet og er kommet til at påvirke nogle af de bestemmelser, som er blevet stående i kommissionens betænkning. Der er utvivlsomt forbindelse mellem kildeskattetanken og det forslag, der har vundet flertal i kommissionen, og som går ud på, at man skal sondre inden for indkomstskatten mellem en *bundskat* og en *tillægsskat*. Planen er, at bundskatten skal være en proportional skat, der altid opkræves med samme procent af al indkomst udover det fratrukne person- eller familiefradrag. For indkomst udover en vis grænse, f. eks. ca. 12.000 kr., skal der derudover opkræves en progressiv tillægsskat. Det er klart, at en proportional skat er praktisk, når man har kildeskatsystemet. Iøvrigt må jeg sige, at jeg har svært ved at forstå, hvilke fordele dette system har. Man kan jo lige så godt samle det hele sammen i een skala, og hvorfor skal den have en affladning på området fra omkring seks til omkring tolv tusinde kroner.

Et af de områder, hvor dansk beskatning er blevet rigtig indviklet, er inden for *aktieselskabsskatten*. Det er, som om man her rigtig har været uklar over principperne. Resultatet er ikke blevet godt. Man kan diskutere, hvem denne skat volder mest besvær, erhvervslivets folk, der skal omgå den, skattemyndighederne, der skal beregne og kontrollere, eller professorerne, der skal begrunde den. Den er en rig kilde til indkomst for sagførere og revisorer.

I virkeligheden beror meget af vanskeligheden med aktieselskabsskatten på, at man endnu ikke har fundet på en fornuftig begrundelse for denne skat; man savner derfor principper for dens pålæggelse. Vi er påvirkede af den tyske opfattelse, hvorefter aktieselskabet er en slags person, der har en skatteevne. Hvorfra har vi ellers fået interessen for at pålægge aktieselskaberne en progressiv skat? Samtidig synes vi dog, at det er for urimeligt, og så sættes indkomsten i forhold til et eller andet udtryk for kapitalens størrelse. Herved skabes en lang række besværligheder, uden at resultatet i den anledning bliver væsentlig mere rationelt. Skattekommissionen foreslår nu, at man skal gå over til en proportional skat på aktieselskaber. Det synes også at være den skatteform, man havner i andre steder. Den kan ganske vist heller ikke begrundes, men har dog den fordel at være enkel.

Som bekendt har man i tidens løb forsøgt sig med alle slags forsøg på begrundelse af aktieselskabsskatten. Det er som om teoretikere og politikere ikke har kunnet slå sig til tåls med den virkelige begrundelse at her er nogle fortrinlige muligheder for at få penge i kassen. Den eneste anden begrundelse, der forekommer mig acceptabel, er, at man må beskatte henlæggelserne, fordi der her er en indkomst, som tilfalder aktieejerne, uden at de indkomstbeskattes af den. Dette argument er ældre end ideen om kapitalvindingsskatten, vil man forstå. Ud fra denne motivering er det meget uheldigt, at dansk aktieselskabsbeskatning beskatter udbyttet hårdere end henlæggelserne. Uden at tage dette spørgsmål op til nøjere overvejelse er skattekommissionen gået ind for en bevarelse af den traditionelle ekstra beskatning af det udbetalte udbytte. Begrundelsen for dette er vel, at man har større sympati med selskabet, der henlægger, end det, der udbetaler. Det er vel sådan en slags analogi med almindelig borgerlig sparemoral. Det er tanken, at udbyttet skal beskattes efter udbyttets størrelse i procent af pågældende års indkomst. Det er tanken at indrette denne skala således, at et nogenlunde rimeligt udbytte i alle tilfælde bliver skattefrit.

I året 1803 blev der som bekendt oprettet et kommunalt fattigvæsen på landet og i købstæderne. Dette fattigvæsen blev der givet den beføjelse, at det måtte ligne dets udgifter på befolkningen efter dennes »formue og lejlighed«. Dette er oprindelsen til den kommunale beskatning af indkomst, vi har uden for København. I virkeligheden var det en slags skønsmæssigt fastsat beskatning. Dette skattesystem har efterhånden udviklet sig til den formue- og lejlighedsskat, som vi alle kender. Selv om en del af det skønsmæssige nu efterhånden er forsvundet, byder systemet på muligheder for forskellig beskatning fra kommune til kommune; og vi har da også fået store forskelle. En ejendommelighed ved systemet er, at takket være fradragsreglen i kombination med reglen om, at en indkomst aldrig må forhøjes med mere end 50%, betaler de største indkomster en mindre del af deres virkelige indkomst i skat end de mellemstore. Dette moment fremhæves forholdsvis stærkt i skattekommissionens betænkning. Det forekommer mig ikke at være så væsentlig. Det afgørende kan aldrig være, om den enkelte skat tilpasser sig til folks skatteevne. Afgørende må være, om hele skattesystemet gør det. At den kommunale indkomstskat ikke er progressiv helt op, gør ikke så meget, når blot den statslige er så meget mere progressiv.

Skattekommissionen foreslår, at den kommunale skat for fremtiden skal være en proportional skat på den samme indkomst som den indkomst, der anvendes ved beregningen af statsskat og med de samme fradrag (person- og familiefradrag).

Det hænder, at det mest sensationelle ved et lovforslag ikke ligger i det,

der står i loven, men i det, der ikke står i den. Jeg tror, at vi ved kommissionens forslag til ny lov om skat til kommunen, står over for et eksempel herpå. I denne lov står der nemlig intet om erhvervskommuneskatten; og det vil jo i virkeligheden sige, at man vil stille forslag om, at den ophæves. Det er næppe tilfældigt, at Danmark, der er præget af små kommuner og gode transportmuligheder og af en befolkning, der kan lægge sammen og trække fra, har fået denne skat. Det er en skat, vi har fået for at modvirke folks spekulationer. Den er fremtvunget af de mange små og store borgere, der har regnet ud, at ved at flytte en kilometer længere bort kan de spare et par hundrede kroner om året i skat. Det må forekomme urimeligt, at den slags spekulationer skal belønnes. På den anden side er skatten urimelig, for folk volder nu engang udgifter det sted, de bor, og ikke det sted, de erhverver indkomsten. Opholdskommuneskattesystemet er derfor det eneste rimelige. Erhvervskommuneskatten har iøvrigt vist sig at være en god kilde til beskæftigelse. Den beskæftiger mange mennesker på skattekontorer, skaber megen ufred mellem skattemyndighederne indbyrdes og mellem myndigheder og borgere. Dertil kommer, at erhvervsskattelovens regler er så indviklede, at kun års praksis kan lære én dem. Det forekommer mig at være noget af det værdifuldeste i dette kommissionsarbejde, at man har søgt at løse skattelyproblemet uden anvendelse af denne skat.

Forslaget er ganske simpelt. Det går nemlig ud på, at alle skatteydere, der har over en vis indkomst, f. eks. over ca. 12.000 kr., skal have et tillæg til eller afslag i deres statsindkomstskat, således at den del af indkomsten, der ligger udover nævnte 12.000 kr., til stat og kommune sammenlagt beskattes ens uden hensyn til, hvor vedkommende bor. Denne ordning betyder, at kommunerne får deres proportionale skat. Staten får i nogle kommuner mindre, i andre kommuner mere af de større skatteydere, men når det hele lægges sammen, går fradrag og tillæg op mod hinanden, så også staten kan være ligeglad.

Det betænkelige ved denne ordning er, at man kan risikere, at de større skatteydere vil blive ligeglade med de kommunale udgifter og derfor stille urimelige krav til kommunerne. Hertil er imidlertid at bemærke, at for de første 12.000 kroners vedkommende vil de stadig komme til at mærke større kommunale udgifter, og endelig er der vel ikke andre kommuner end Gentofte, hvor det er skatteyderne med over 12.000 kroners indkomst, der dominerer de kommunale råd.

Ved skattereformen af 1903 omdannedes de gamle hartkornsskatter til *ejendomsskyldsskatter*. Der er ikke megen interesse knyttet til vore ejendomsskatter mere. Man ligesom glemmer dem i den daglige diskussion. Imidlertid er der dog i årene, der er gået siden 1903 sket en del ændringer.

Medens ejendomsskatterne til staten er blevet et dødt led i dansk skatte-lovgivning, er dette ikke tilfældet med de kommunale ejendomsskatter, der

så nogenlunde har fulgt med indkomstskatterne på deres vej opad. Man kan bl. a. tænke på indførselen af de fælleskommunale ejendomsskatter.

I de 47 år, der er gået siden ejendomsskyldsskatterne indførtes, har der i Danmark været ført en stadig georgeistisk agitation. Dette har ført til, at man mere og mere har ladet skatterne gå over på jordværdierne og fritaget bygningsværdierne. Sondringen mellem jord og bygninger præger også i allerhøjeste grad de nye forslag.

Man foreslår således, at bygningsskatterne skal afvikles. Der er i virkeligheden en parallel mellem tiendens afvikling 1903 og den nu foreslåede afvikling af bygningsskatterne. De eksisterende bygningsskatter skal fikseres og derefter afvikles med 10% af det oprindelige beløb ved hver af de kommende 10 vurderinger. Efter knapt et halvt hundrede år skulle således alle bygningsskatter være ophævet i Danmark¹). Nybygninger pålægges således ikke skat. Det forekommer mig, at det er en rimelig bestemmelse. Der er ingen grund til at beskatte et så dyrt og så socialt vigtigt gode som boligerne. Imidlertid synes jeg næsten, man kunne have været endnu mere rationel og i lighed med bankhæftelsen af 1813 have sat bygningsskatterne ind som en prioritet foran første prioritet og så ladet folk forrente den eller tilbagebetale den efter eget ønske. En sådan fremgangsmåde ville måske dog have ført til et noget større administrationsapparat straks, men sikkert til et mindre i det lange løb. Det er tanken at lade samtlige bygningsskatter tilfalde opholdskommunen.

Jordskatterne mener man derimod bør have en helt anden fremtid. Der er næppe grund til her at omtale dem nærmere, idet vi som bekendt har en grundskyldskommission siddende. Man kan vist trygt spå, at disse skatter ikke går deres forsvinden i møde, for hvad der end kommer ud af grundskyldskommissionen, så kommer der vel i alt fald højere jordskatter ud af den.

I det 19. århundrede var det reglen, at staten og kommunerne hver for sig afholdt deres egne udgifter, men efterhånden som udligningsproblemet blev aktuelt, og efterhånden som staten i højere og højere grad blander sig i de opgaver, der traditionelt er kommunernes, må man ind på at give statstilskud til kommuner. I begyndelsen var disse tilskud mest tilskud til enkelte forehavender. Man gav f. eks. tilskud til skolelærernes alderstillæg, fordi det havde vist sig, at kommunerne var højst uvillige til at give højere

¹) Under diskussionen blev det fra professor *Dich's* side fremhævet, at kommissionen kunne være kommet med noget af en reform, hvis den havde givet et bidrag til løsningen af de to huslejeniveaus problem. Snarere end at arbejde for en afvikling af bygningsskatterne, burde man have foreslået en stor forhøjelse af disse på de gamle huse, således at man kunne gå over til påny kun at have eet huslejeniveau.

løn til ældre skolelærere, og man frygtede at de ville være tilbøjelige til, hvis man tvang dem til det, at afskedige de ældre og dyrere skolelærere, og erstatte dem med unge og billigere.

I forbindelse med lovgivningen om alderdomsunderstøttelse kom man i 1891 ind på at give tilskud til dette formål. Her støder vi iøvrigt på et eksempel på noget af det, der har været medvirkende til, at statstilskud til kommuner er blevet så almindeligt, nemlig det skattetekniske. Det er almindelig kendt, at alderdomsunderstøttelserne skulle finansieres ved en ølskat. Understøttelserne skulle imidlertid udbetales af kommunerne — det var jo kun dem, der kunne skønne over, om de gamle nu også trængte —; skatten derimod måtte nødvendigvis opkræves af staten. Man kunne ikke have forskellig ølskat i de forskellige kommuner.

Siden hen har vi fået mere komplicerede ordninger. Tredivernes økonomiske krise ramte en del af vore mange små kommuner, prægede som de er af et meget ensidigt næringsliv, meget hårdt. Det var klart, at staten måtte træde til på en ganske anden måde end hidtil. Det var nødvendigt at skabe en udligning mellem kommunerne. Vi fik statstilskuddene til amterne, som nu påny foreslås ophævede, efter at de i en årrække ingen praktisk betydning har haft. Og så fik vi fondene.

Vi har fået den mellemkommunale refusion, hvorefter refusionsforbundet giver tilskud til en række sociale udgifter og til gengæld har retten til at pålægge kommunerne nogle afgifter. Refusionsforbundets udgifter fordeles mellem kommunerne med $\frac{1}{3}$ efter indbyggertal, $\frac{1}{3}$ efter indkomst og $\frac{1}{3}$ efter ejendomsværdierne m. m. Denne ordning har ikke været heldig. Det viste sig meget hurtigt upraktisk, at kommunerne på den måde fik en regning, over hvis størrelse de ikke havde nogen som helst indflydelse. Allerede 4 år efter refusionsforbundets indførelse byggede man den fælleskommunale udligningsfond op. Den var bedre, men heller ikke særlig god. Også den fælleskommunale udligningsfond giver tilskud til en lang række formål, men opkræver beløbene efter ensartede regler over hele landet. Alle kender de fire fælleskommunale skatter.

Resultatet af det hele er blevet temmelig indviklet. Jeg skal blot nævne to eksempler. Det første er, at aldersrenten finansieres af staten med $\frac{4}{7}$, af opholdskommunen med $\frac{9}{70}$, af det mellemkommunale refusionsforbund med $\frac{15}{70}$ og af det fælleskommunale udligningsfond med $\frac{9}{70}$. Regningen med halvfjerdsindstyvendele kunne opfattes som et udslag af et til de mindste detaljer gennemtænkt system. Sandheden er den modsatte. Det er resultatet af, at stykke er sat på stykke og kompromis bygget på kompromis, indtil man er havnet i dette.

Som et andet eksempel på indviklethed skal nævnes, at en skolelærers løn kan være sammensat af op til 11 forskellige elementer, grundløn, alders-tillæg, reguleringstillæg o. s. v. Disse 11 forskellige elementer fordeles på

ikke mindre end 9 forskellige måder mellem stat, kommune og skolefond. Sådant er i alt fald ikke praktisk.

Det er imidlertid ikke gjort med de to nævnte fonds, den mellemkommunale og den fælleskommunale. Vi har en tredje gruppe af fonde, noget meget værre end de to første. Jeg tænker her på motorfondene eller vejfondene. Jeg skal ikke trætte med at gennemgå, hvilke mærkelige veje benzinpengene går ad, hvordan der er en enøre, som først skal anvendes til Storstrømsbroen, derefter til afbetaling på Limfjordsbroen og derefter til tilskud til Hørsholmsvejen og endelig henlægges i en særlig fond, hvis renter skal bruges til vedligeholdelse af de tre nævnte vejanlæg. Lykkeligvis er det ikke alle enørerne i benzinskatten, der behandles på så indviklet måde, men det er slemt også med de andre. Hertil kommer så vægtafgift og omsætningsskat på motorkøretøjer. Størstedelen af disse beløb fordeles påny mellem kommunerne, for en del efter hvor meget de hidtil har anvendt til vejformål. Skattekommissionen har ikke rørt ved vejfondene. Vi gik uden om det, bl. a. fordi der sidder en særlig kommission, der skulle arbejde med det. Jeg ved ikke, hvordan det er gået med denne kommissions arbejde, men efter det, der er sivet ud, har jeg indtrykket af, at det ville have været bedre, om det var blevet os, der var kommet til at tage sig af den sag. Så ville den store gårdkost være kommet i funktion.

Man kan sige meget ondt om skattekommissionen, men man kan ikke bebrejde den, at den ikke har været radikal, hvor det drejede sig om at rydde op i hele vort tilskudskaos.

Kommissionens forslag går ud på, at de sociale udgifter deles i fire grupper, en gruppe hvor alt betales af staten, en gruppe hvor alt betales af kommunerne, en gruppe hvor der gives et stort statstilskud, formentlig på ca. 80 pct., og en fjerde gruppe hvor der gives et jævnstort statstilskud, formentlig på halvdelen. De to første grupper bliver ikke store. Af de to næste kommer den tredje, d. v. s. den med det store statstilskud, til at rumme de poster, hvor kommunerne næsten ingen indflydelse har på udgiftsbeløbenes størrelse. Det gælder aldersrenten og invaliderenten og enkelte andre udgifter. Her indskrænkes kommunernes indflydelse sig til kontrollen med, om visse betingelser er opfyldte. Derimod er takster m. m. givet i lovgivningen, hvorfor man ikke har ment, at der var nogen fare ved at lade kommunerne få det store tilskud. Til de udgifter, på hvilke kommunerne har en virkelig indflydelse over, hvor meget der skal ydes, foreslås det, at staten giver et 50 pct.'s tilskud. Resultatet af denne ændring bliver det paradoksale, at opholdskommunerne for fremtiden vil få et lidt større tilskud fra statens side, og at dog de marginale tilskud i en lang række tilfælde bliver mindre end før. Større statstilskud vil formentlig give et beskedent bidrag til en udligning; og så synes der iøvrigt at eksistere en slags politisk grundlov, der siger, at kommunerne altid skal have

mere, ellers går loven ikke igennem rigsdagen. Det er egentlig mærkelig, at rigsdagen synes at have større sympati med kommunerne end med staten.

Da tilskuddene kom til verden var et af motiverne for at give dem som procenttilskud sikkert, at man derigennem ville opmuntre en del af landkommunerne til at aflægge lidt af deres traditionelle fedtethed. Dette motiv begrundes ikke længere særligt høje procenttilskud. Meget kunne derfor tale for, at man nu forlod denne metode og erstattede den med tilskud efter såkaldte objektive kriterier.

Tilskuddene til skolerne koncentrerer som et stort tilskud til skolelærerne. Antallet af lærere ved kommuneskoler er så nogenlunde givet med antallet af børn i kommunen. De øvrige skoleudgifter er derimod sådanne, hvor der kan ydes lidt mere eller mindre. Det er ganske sundt, at kommunens folk er klare over, at sløses der med håndværksudgifter på skolen, må borgerne selv betale det hele.

Iøvrigt er det så tanken fuldstændigt at ophæve de to fonds, både den mellemkommunale og den fælleskommunale. Af store fonds får vi således tilbage kun motor- og vejfondene. Indtil videre vil de kunne tjene som museumsgenstande egnede til at vise kommende generationer, hvor upraktisk og indviklet man var i stand til at indrette sig i trediverne. På det finansielle område er trediverne blevet vort århundredes klunkedecennium.

Ligesom i 1903 har skattekommissionen ikke gjort noget ved forbrugsafgifterne og heller ikke ved tolden. Det kan ikke undskyldes med, at kommissionen ikke havde dette til opgave, for det havde den. Der er nu kun, at konstatere, at den har ikke fået det gjort, og jeg personlig tror heller ikke, man skal sætte den til det.

Dog kan jeg ikke undlade at komme med en enkelt bemærkning, der berører forbrugsafgifterne. Bundskatten har jo den egenskab at være en proportional skat på al indkomst. Forbrugsafgifter har i virkeligheden lignende egenskaber.

I det store og hele virker forbrugsafgifterne vel også som proportionale skatter, men kun på indkomsten minus opsparingen. Der er i nutiden en stærk interesse for at give opsparingen en lempeligere behandling. Man har lidt svært ved ikke at komme til at tænke på de muligheder, der ligger i at erstatte bundskatten delvis med en omsætningsafgift, evt. med fritagelse for de vigtigste næringsmidler. Denne skat ville føre til næsten de samme resultater som bundskatten, men har een eller måske to fordele fremfor denne. Den sikre fordel ved den generelle omsætningsskat er, at man ikke kan snyde sig fra den. Her hjælper ingen fortolkninger af skatteloven og heller ingen hukommelsestab den 31. januar. Den eneste måde, hvorpå man kan unddrage sig denne skat, er ved at lade være med at forbruge. Og den er dog vist for spartansk for en normal skattesnyder. Den mindre

sikre fordel består i, at den generelle omsætningsskat fritager opsparingen. I tider med mangel på arbejdskraft og inflationstryk finder vi, at dette er en fordel, men i trediverne ville man have fundet, at dette var en ulempe; og hvem ved om halvtredserne kommer til at minde mest om trediverne eller fyrterne, eller måske bliver noget helt for sig selv.

Sammenligner man Danmarks inddeling i kommuner med andre landes, kommer man snart til, at de danske kommuner kendetegnes ved at være små, have forholdsvis mange opgaver og have retten til at opkræve indkomstskat. Danmarks kommunale inddeling går i virkeligheden tilbage til den tid, hvor landet kristnedes. De moderne transportmidler har bevirket, at der så småt er ved at komme en diskussion frem, om også denne kommunale inddeling er hensigtsmæssig i nutiden. Dette spørgsmål har også en skattemæssig side. Havde vi ikke haft de små kommuner, ville skattelyproblemet aldrig være blevet så aktuelt, som det er nu. Og havde vi ikke haft disse små kommuner, ville udligningsproblemet ikke være blevet så stort, som det nu er. Små kommuner betyder ofte, at kommunerne med hensyn til næringslivet er udpræget ensidige og derfor deres økonomi stærkt påvirket af de svingende konjunkturer. Skattekommissionen har ikke været inde på spørgsmålet om en sammenlægning af kommuner. Det er også givet, at dette spørgsmål har så mange andre sider end de rent skattemæssige.

På den anden side er det klart, at det jo virkeligt er diskutabelt, om tiden ikke er løbet fra vore gamle småkommuner, og om man ikke for at styrke det kommunale selvstyre bør overveje en sammenlægning af kommunerne til noget større kommuner end dem, vi har nu. Det er bekendt, at man i Sverige i disse år foretager en sådan sammenlægning. Man søger her overalt at give de ny kommuner en nogenlunde alsidig sammensætning, således at de f. eks. rummer en stationsby med dennes naturlige opland. Sammenlægningen medfører, at kommunerne får en mere ensartet skattebasis. I Sverige har man anset dette for at være nødvendigt for at kunne undgå altfor mange regulerende bestemmelser for de mange kommuner. Sammenlægningen er således et led i bestræbelserne for at konsolidere det kommunale selvstyre.

DEN INTERNATIONALE HANDELS FRIGØRELSE¹⁾

Af P. NYBOE ANDERSEN

HISTORIEN gentager sig — og gentager sig dog ikke. Der er nu bestræbelser i gang for en frigørelse af den internationale handel, ganske som der var for hundrede år siden. Men samfundsforholdene har ændret sig så meget i mellemtiden, at frigørelsens former og virkninger nu på mange punkter blivt anderledes end dengang.

Udgangspunktet er dog det samme: den overbevisning, at man opnår en maksimering af realindkomsten for verden som helhed, hvis man tillader en fri udveksling af varer og produktionskræfter mellem landene. Fri vare- og faktorbevægelser sikrer den effektiveste tendens henimod en udligning af prisrelationerne mellem de forskellige varer og aflønningsrelationerne mellem produktionsfaktorerne fra land til land. Hæmmer man ved told eller restriktioner disse bevægelser, modvirker man denne prisudligning, hvilket kan tages som udtryk for, at produktionskræfterne ikke udnyttes rationelt med henblik på maksimering af den totale indkomst.

Denne virkning af den internationale handel — specialiseringsvirkningen kan man kalde den — er drivkraften bag liberaliseringen nu, som den var det bag liberalismen i det 19. århundrede. Men man kunne måske spørge, om der i den henseende vindes helt så meget ved fri handel nu som dengang. Nutidens tekniske udvikling medfører formentlig tendenser i retning af en indsnævring af de komparative fordele ved handelen. Den syntetiske industri mindsker i nogen måde afhængigheden af bestemte råstofforekomster, i alt fald for sådanne landes vedkommende, hvis marked er stort nok til at give tilstrækkelig afsætning for de store kvanta, der ofte skal produ-

¹⁾ Artiklen er udarbejdet på grundlag af noter til et foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 16. november 1950 med sådanne ændringer, som diskussionen efter foredraget har givet anledning til.

ceres, for at syntetisk produktion kan være rentabel. Og den oversøiske industrialisering har udvisket det 19. århundredes skarpe skel mellem verdens værksted og verdens korn- og råstofkamre.

Disse tendenser til trods er der uden al tvivl stadig meget at vinde fra et helhedssynspunkt ved en frigørelse af handelen og faktorbevægelserne. Men et afgørende spørgsmål er, om det enkelte lands andel af gevinsten altid er stor nok til at kunne opveje dels de fordele, som kan opnås fra et nationalegoistisk synspunkt også i det lange løb ved en vis begrænsning af frihandelen, dels de ulemper, som overgangen til fri handel fra et bestående system af restriktioner og toldsatser vil medføre på kortere sigt.

Gennem told og restriktioner har det enkelte land under visse omstændigheder en mulighed for at forbedre sit ombytningsforhold over for udlandet, altså føre en monopolistisk politik. En række lande har gennem monopolisering af import og/eller eksport skaffet sig de tekniske muligheder i hænde for at gennemføre en sådan politik i den udstrækning, forholdene øvrigt gør det muligt. Dette gælder ikke blot Østblokkens lande, men som bekendt også England for vigtige varers vedkommende (levneds-middelimport, kuleksport). En fuldstændig liberalisering af udenrigshandelen forudsætter i sådanne tilfælde gennemgribende ændringer i selve den økonomisk-politiske struktur også indadtil i landene.

Det enkelte land kan endvidere have en rationel interesse i at begrænse handelen enten som middel til at klare en anstrengt betalingsbalance eller som led i en politik, der bekæmper arbejdsløshed. Begge disse muligheder lå uden for den klassiske liberalismes forudsætninger. Den betragtede både valutavanskeligheder og arbejdsløshed som midlertidige fænomener, der ville fjerne sig selv gennem en fri tilpasning. Den benægtede over for merkantilisternes teori om den gunstige handelsbalance muligheden af at opretholde et overskud på betalingsbalancen, idet et sådant gennem guldstilstrømning og deraf følgende prisstigning og importforøgelse ville bringe sig selv til ophør inden længe. Når man på den ene side ikke kunne opnå en varig styrkelse af likviditeten gennem begrænsning af handelen, risikerede man på den anden side heller ikke en varig svækkelse af den ved at gå i spidsen for frihandelen. Ved protektionisme kunne man fremme beskæftigelsen i visse erhverv på bekostning af importen, men når eksporten hurtigt faldt tilsvarende, gik beskæftigelsen tilbage i eksporterhvervene, og helhedsresultatet blev en mindre rationel udnyttelse af landets produktionskræfter.

Nutidens erfaringer har vist, at både valutavanskeligheder og arbejdsløshed kan være af lang varighed. Tilpasningen virker ikke med fornøden effektivitet. Betalingsbalancens tilpasning sker mindre over prisbevægelser end via forskydninger i indkomst og beskæftigelse, og disse forskydninger kan være politisk uønskede, således at de modvirkes gennem neutralise-

rende foranstaltninger. Under disse forudsætninger betyder en isoleret liberalisering fra et enkelt lands side, at det risikerer likviditetsvanskeligheder, som ikke automatisk forsvinder efter kortere tids forløb, og vil man fjerne betalingsunderskudet uden at opgive liberaliseringen, må det ske ved en kontraktiv penge- og finanspolitik, der medfører arbejdsløshed. Har man af denne eller andre grunde fået en større arbejdsløshed, end man finder er tålelig, kan man gennem beskyttelse bringe den ned, idet et fald i import ikke omgående efterfølges af en tilsvarende nedgang i eksporten.

Ganske vist betyder dette, at man eksporterer sin arbejdsløshed til de lande, hvis varer man holder ude, og en sådan politik er ikke uden grund blevet betegnet som en *beggar-my-neighbour-policy*. Den fører meget let til modforholdsregler fra udlandets side, men dette hindrer ikke, at det land, der har indledet den, kan bevare en vis fordel derved. Tilfældet er parallelt med den kamp mellem befolkningsgrupperne om øget pengeindkomst, der fører ud i en inflation. Det gælder i begge tilfælde, at den værgeløse bliver sorteper.

Det være langt fra mig at hævde, at al protektionisme er eller har været rationel set fra et nationalt indkomstmaksimeringssynspunkt i det korte eller lange løb. En meget væsentlig del deraf er uden tvivl indført enten efter små gruppers ønske og i strid med nationens interesse som helhed eller ud fra ikke-økonomiske motiver. Men efter moderne teoris opfattelse er de rationelle motiver stærke nok til i en verden med svingende konjunkturer at begrunde, at frihandelen får en tendens til at gå i opløsning. Og har man engang forladt den frie handels vej, vil det yderligere være forbundet med tilpasningsvanskeligheder at vende tilbage til den.

Man skal derfor ikke vente nogen harmoni mellem det enkelte lands interesser og den fælles internationale interesse i den størst mulige specialisering gennem fri handel. Når England i det 19. århundrede gik i spidsen for liberalismen uden at vente på andre landes følgeskab, var det et engangsfænomen, der først og fremmest forklaredes ved Englands enestående overlegenhed i konkurrenceevne på industriens område på det daværende tidspunkt. Danmarks tilsvarende overlegenhed på den animalske produktions område giver en rationel begrundelse for, at vi kunne fastholde vor frihandelspolitik lige så længe, som England gjorde det. Men iøvrigt viste det sig, at en mere omfattende liberalisering på det europæiske fastland, selv efter at England var gået foran, krævede internationalt samarbejde (det vesteuropæiske traktatsystem efter 1860).

U.S.A. er i nutiden det land, hvis position er nærmest ved at kunne sammenlignes med Englands dengang. Men dels er landets erhvervsgeografiske forhold af en sådan karakter, at dets importbehov er mindre end Englands, dels gør vor tids storpolitiske klima det vanskeligt at oparbejde de traditioner for storstilet privat investering i udlandet, som var forklarings-

gen på, at der ikke i det 19. århundrede opstod en sterlingknaphed af lignende art som vore dages dollarknaphed.

Lige som en inflation kun kan standses ved et forlig mellem de førende befolkningsgrupper om at stabilisere indkomsterne i stedet for konkurrere om at drive dem mest i vejret, således kan handelsbegrænsninger kun bringes ud af verden ved et samarbejde mellem landene derom. Men hvor mange skal være med i et sådant samarbejde, og hvilken karakter skal det have?

De bestræbelser, der har ført til oprettelsen af Bretton Woods institutionerne og til vedtagelsen af Havannakonventionen, har haft et verdensomspændende økonomisk samarbejde for øje. Teoretisk giver det de største fordele, at alle er med. I praksis viser imidlertid Valutafondens og Genopbygningsbankens historie, at et så vidtspændende samarbejde nødvendigvis bliver meget løst og har svært ved at føre til resultater af virkelig betydning. Hvad den i Havanna vedtagne Internationale Handelsorganisation angår, er den som bekendt endnu ikke ført ud i livet, idet hidtil ikke andre lande end Liberia har underskrevet konventionen.

Erfaringerne viser, at almindeligt holdte vedtagelser om toldnedsættelser, ophævelse af restriktioner, ikke-diskrimination etc. ikke er tilstrækkelige. Under gennemførelsen af sådanne bestemmelser vil landene blive ulige stillet, og nogle lande vil blive ramt af vanskeligheder, som i det mindste på kortere sigt overstiger deres andel af de internationale fordele derved. Derfor er det påkrævet, at der dels lægges et pres på de enkelte lande, som tvinger dem til at efterleve de trufne beslutninger, dels også sørges for, at de ikke kommer i urimelige vanskeligheder ved at give efter for dette pres.

Samarbejdet må derfor begrænses til grupper af lande, som har en sådan fælles interesse i at stå sammen og en sådan ensartet politisk struktur, at de kan bøje sig ind under den disciplin, der skal til, for at en frigørelse af handelen kan gennemføres. På den anden side kan gruppen sikkert også blive for lille. For det enkelte land er omstillingsbesværet omtrent det samme, hvad enten man skal tilpasse sig til et økonomisk samarbejde med et enkelt udland eller med en noget større gruppe, men fordelene ved samarbejdet vil alt andet lige være størst i sidste tilfælde.

De senere års udvikling er derfor gået i retning af forholdsvis store regionale blokket som OEEC-landene, Sterlingområdet og Østblokken, medens små sammenslutninger som Benelux eller Nordisk Toldunion har mindre interesse end for nogle år siden. En anden sag er, at f. eks. det politisk bestemte skel mellem Øst- og Vesteuropa er økonomisk irrationelt, idet det adskiller områder, som kunne have særlig fordel af en fri indbyrdes handel, medens hvert område for sig har en forholdsvis ensartet struktur.

Jeg skal i det følgende først og fremmest beskæftige mig med bestræbelserne for en frigørelse af Vesteuropas handel. De problemer, som her

melder sig, kan samles om tre hovedspørgsmål: For det første likviditetsproblemet — skal handelen gøres fri, må der være sådanne kreditmuligheder til rådighed, at et lands betalingsbalance ikke i enhver periode skal balancere over for ethvert andet land. For det andet selve liberaliseringen, der må gennemføres ved fælles aftale i et vist fælles tempo på en sådan måde, at overgangsvanskelighederne ikke bliver uforholdsmæssigt store for noget land. Og endelig den tilpasning af erhvervslivets struktur i de deltagende lande, som må finde sted i overensstemmelse med det nye mønster for den internationale handel.

I de første efterkrigsår var man tilbøjelig til at lægge hovedvægten på det første af disse problemer og mene, at kunne der bare skaffes kredit til veje i handelen mellem landene, ville liberaliseringen komme af sig selv. Et eksempel på denne indstilling var de engelske betalingsaftaler med deres i begyndelsen ret rigelige muligheder for kreditgivning. Det viste sig imidlertid, at konkurrenceforholdene var i så høj grad ude af ligevægt, at man ikke fik udsving i kreditterne omkring en ligevægt, men derimod stivnede i kreditor- og debitorpositioner af temmelig lang varighed. Som eksempel kan henvises til den danske »valutapukkel« over for England, som nu for størstedelens vedkommende er omformet til et tiårigt lån. I 1947 havde man opbrugt den elasticitet, som dette system kunne give, og styrede herefter ind i en strengt gennemført bilateralisme i de europæiske handels- og betalingsforhold.

Under Marshallplanen søgte man at imødegå denne udvikling ved de intereuropæiske betalingsordninger, der muliggjorde compensation af saldi på flersidigt grundlag, og hvortil der var knyttet trækningsrettigheder, som tillod uligevægt i de bilaterale betalingsbalancer. Da det imidlertid viste sig, at handelsrestriktionerne ikke forsvandt af sig selv, skønt der således sikredes bedre betalingsmuligheder, skred man i november 1949 til at gennemføre en liberalisering ved direkte beslutninger herom.

Man valgte imidlertid et så summarisk kriterium for, hvad der skulle forstås ved »ensartet tempo« i liberaliseringen, at der alene af den grund måtte forudses betalingsvanskeligheder for visse lande og overskud for andre. For at klare disse vanskeligheder oprettedes Den europæiske Betalingsunion (EPU) med virkning fra 1. juli 1950.

For de samarbejdende lande i Vesteuropa gælder der herefter dels en handelskode, der fastsætter detaillerede regler om frilisternes omfang, om adgangen til at fravige de generelle procentsatser for liberaliseringen, om ikke-diskrimination etc., dels en betalingsordning, som åbner kreditmuligheder, men samtidig gør brugen af disse, ud over ret snævre grænser, afhængig af indbetalinger af guld eller dollars og således lægger et effektivt pres på debitorlandenes regeringer i retning af at tilpasse betalingsbalancen ved hjælp af midler, der ikke strider mod handelskodens bestemmelser.

Var Koreakrigen ikke kommet, er det muligt, at dette system af påbud

og forbud, af international kreditgivning og national balancepolitik, kunne være kommet til at fungere forholdsvis tilfredsstillende. Som det nu er gået, kom betalingsunionen navnlig fra Vesttyskland ud for et sådant kreditforbrug allerede i de første måneder af sin eksistens, at systemets effektivitet er alvorligt truet. Man vedtog trods dette på rådsmødet den 26—27. oktober 1950 i Paris at udvide liberaliseringskravet fra de nuværende 60 pct. til 75 pct. pr. 1. februar 1951. Men rigtignok med meget væsentlige undtagelser og forbehold, hvoraf her blot skal nævnes enkelte af de mest betydningsfulde: Et medlem kan undlade at opfylde 75 pct. reglen »should its economic and financial situation justify such a course«. Det kan trække en gennemført liberalisering tilbage, hvis den forårsager »serious economic disturbance«, og midlertidigt suspendere liberaliseringsforanstaltninger, hvis dets underskud over for EPU stiger »at a rate and in circumstances which it considers serious in view of the state of its reserves«. Endvidere er liberaliseringen knyttet sammen med et heldigt udfald af toldkonferencen i Torquay. Skønner generalsekretæren for OEEC, at denne conference ikke har givet tilfredsstillende resultater, kan et medlemsland under visse omstændigheder forlange, at 75 pct. reglen helt suspenderes, hvorefter spørgsmålet om liberaliseringen skal tages op til forhandling i sin helhed.

I betragtning af disse bestemmelser må det vel anses for temmelig tvivlsomt, om ret mange lande vil opfylde den generelle liberaliseringsbeslutning fuldt ud. Fortsætter den internationale spænding og oprustningskonjunkturen kan der meget vel blive mere aktualitet i en sænkning af de nuværende liberaliseringsniveau end i en forhøjelse deraf op til 100 pct.

Set fra et dansk synspunkt vil en standsning af liberaliseringen omtrent på det nuværende niveau formentlig være den mindst ønskelige af alle muligheder. Den temmelig summariske og vilkårlige procentmetode, man har benyttet som udtryk for den fælles takt i liberaliseringen, har med rette givet grund til utilfredshed for et land, der som Danmark har en overordentlig stor del af sin totale udenrigshandel med Vesteuropa, har et lavt toldniveau og fortrinsvis sælger landbrugsvarer, som indtil nu i yderst ringe udstrækning er blevet optaget på de andre landes frilister. For så vidt er det forståeligt, at Danmarks bestræbelser under forhandlingerne i Paris i det sidste år gennemgående er gået ud på at gøre liberaliseringsbestemmelserne elastiske og afsvække tempoet i frigørelsen, skabe store kreditmuligheder for lande med valutavanskeligheder og lempelige betingelser for lande, der ikke opfylder liberaliseringskravene.

Det må imidlertid nu være i Danmarks interesse at bidrage efter evne til at undgå, at hele liberaliseringen kører fast på det nuværende niveau. Thi sker dette, vil vi have fået yderst få af fordelene ved frigørelsen, men alle dens ulemper. Den ikke frigjorte del af handelen vil nemlig omfatte

største parten af vor eksport, særlig af landbrugsvarer. Som salgsmulighederne stiller sig på det engelske marked for vore hovedprodukter, vil det være af afgørende betydning, at der kan sælges landbrugsvarer i væsentligt omfang til europæiske tredielande. En fuldstændig ophævelse af de kvantitative handelsrestriktioner vil formentlig også skabe bedre muligheder for, at toldspørgsmålet kan tages op med chance for et vist udbytte.

En anden sag er, hvor hurtigt vi selv er i stand til at gå videre med vor egen liberalisering. Den første betingelse herfor er overvindelsen af øjeblikkets valutakrise. Med dette for øje overførtes i sommer visse varegrupper fra fri til bunden liste, men virkningerne heraf har hidtil næppe været væsentlige. Vægten må derfor lægges på den kreditstramning og renteforhøjelse, som tog sin begyndelse sidst på sommeren, og på det kompleks af skatteforhøjelser, bunden opsparing m. v. som gennemførtes i november. Det kan ikke med sikkerhed afgøres, hvor hurtigt disse foranstaltninger vil forbedre valutastillingen, men indtræder der ikke udefra en vending i prisudviklingen, er det sandsynligt, at der trods den indledede kontraktionspolitik vil blive trukket så store beløb på EPU i de kommende måneder, at det ville være mest betryggende, om der snarest kunne opnås et tilsagn om ekstra kredit eller anden form for hjælp i dollars eller europæisk valuta inden for eller uden for rammerne af EPU.

Fortsætter importvarerne med at stige, vil tendensen til at købe importvarer til lager næppe høre helt op, selv om den ved kreditstramning kan begrænses en del. Skal der hurtigt opnås en væsentlig forbedring af valuta-balancen, må man derfor enten fremkalde en langt kraftigere nedgang i den indenlandske købekraft end de hidtil trufne foranstaltninger, eller også må eksporten vise sig at være i besiddelse af en meget betydelig elasticitet, således at en nedgang i de på hjemmemarkedet efterspurgte varekvanta i stort omfang opvejes af en stigning i eksportmængderne. I så henseende kan der næppe ventes meget fra landbrugseksportens side på kort sigt. Derimod er der formentlig en ikke ringe elasticitet til stede for adskillige industrivarers vedkommende. Det er dog næppe tilrådelig at bedømme denne elasticitet alene ud fra beretninger om udenlandske agenter, der forgæves er gået fra den ene fabrik til den anden for at købe denne eller hin vare. Sådanne beretninger fortælles af mange virksomheder, men når det kommer til stykket, drejer det sig måske kun om et enkelt vareparti. Det er et velkendt forhold, at der i tider med vareknaphed let fremkommer en dobbeltregning, idet samme utilfredsstillende efterspørgsel viser sig mange steder. Iøvrigt vil det kræve en procentvis meget betydelig stigning i industrieksporten, hvis en væsentlig del af valutaunderskudet skal dækkes ad denne vej.

På lidt længere sigt vil omkostningsniveauets udvikling i forhold til andre landes omkostninger blive af afgørende betydning for, om vi kan opnå

valutabalance, fortsætte liberaliseringen og dog undgå omfattende og langvarig arbejdsløshed. Det bliver formentlig det vanskeligste politiske problem i den kommende tid at skabe muligheder for, at inflationen kan bringes til ophør. Men selv om dette spørgsmål skulle kunne løses, er sagen ikke dermed klar. En fortsat liberalisering vil efter henved 20 års restriktionspolitik kræve mange omstillinger inden for erhvervslivet i form af nye investeringer, omskoling af arbejdskraft, salgsarbejde på nye markeder etc. Disse omkostninger må stilles over for liberaliseringens fordele i retning af mindre reguleringsbesvær, effektivere konkurrence, større muligheder for unge virksomheder og nyt initiativ. Facit på dette regnestykke afhænger af, hvor hurtigt den nødvendige omstilling kan gennemføres. Skal en væsentlig del af landets arbejdskraft og produktionsapparat ligge ubenyttet hen i længere tid, kan tabet herved let komme til at overstige fordelene.

Dette gælder ikke blot fra Danmarks synspunkt, men mere generelt. Den vestlige verdens økonomiske politik efter krigen er ført under det dobbelte motto fri handel og fuld beskæftigelse. Skal den frie handel købes med omfattende arbejdsløshed, bliver ofret større end gevinsten, idet realindkomsten for befolkningen som helhed bliver mindre end ved fuld beskæftigelse med restriktioner — rent bortset fra de sociale hensyn, der alvorligt taler imod en politik, der tolererer stor arbejdsløshed. Derfor er det ikke nok, at man gennem internationalt samarbejde giver debitorlandene tommelskruer på, så de tvinges til at indskrænke den økonomiske aktivitet for at følge med liberaliseringen. Der kræves, at man indleder et mere positivt samarbejde med det mål for øje at bringe omkostningerne ved liberaliseringens gennemførelse ned på et minimum.

I erkendelse af dette har man indenfor Den europæiske Samarbejdsorganisation syslet med planer, der skulle lette den overgang til et fælles marked, som liberaliseringen betyder. Bedst kendt og gennearbejdet af disse planer er vel den såkaldte Stikker-plan. Dens grundtanke er, at fortsat liberalisering må føre til, at visse dele af hvert lands produktionsapparat må nedlægges eller omstilles. Omkostningerne herved rammer landene ulige hårdt og må derfor bæres i fællesskab og efter en samlet plan. Det foreslås, at man for hver erhvervsgren lader eksperter opstille et skøn over, hvordan produktionens lokalisering vil blive, når liberaliseringen er ført igennem. Derefter må der af et Europæisk Integrationsfond eller en lignende institution stilles midler til rådighed for de lande, der får særlig store tilpasningsvanskeligheder.

Planen er kommet under dobbelt ild: De liberale lande i Europa angriber den, fordi den er for planøkonomisk, England fordi den forudsætter et fastere samarbejde mellem landene, end man fra britisk side er indstillet på. Der er ingen tvivl om, at man her står over for problemer, som det både politisk og økonomisk vil blive vanskeligt at løse. Det er en beklagelig

kendsgerning, at de investeringer, som Marshall-hjælpen har muliggjort, i alt for ringe grad er sket med et frit europæisk marked for øje. Skal liberaliseringen videreføres, må denne mangel på koordination høres op. Man må hjælpe hinanden med omstillingen og derefter bøje sig ind under en ikke ringe grad af fællesskab i den økonomiske politik videre fremover. Allerede under den gamle guldfod var det en betingelse for liberalismens funktion, at landene fulgte visse fælles spilleregler. Det er naivt at tro, at fri handel kan genvindes og opretholdes på billigere vilkår. Blot må det tilføjes, at den fælles politik i vore dage uundgåeligt bliver af en noget mere planøkonomisk karakter end guldfodens automatiske diskontopolitik.

Dette vil ikke blot gælde indadtil i Vesteuropa, men muligvis også i forholdet mellem Vesteuropa og andre af de »områder«, som verdensøkonomien indtil videre vil være opdelt i. Der kan meget vel i en længere årrække blive brug for en fælleseuropæisk diskriminerende handels- og valutapolitik i forhold til dollarområdet, og der er ingen mulighed at øjne for at inkorporere østblokken i en fri verdenshandel.

Den nuværende verdenspolitiske situation opfordrer dog ikke til at fortabe sig i fremtidsperspektiver. Keynes har sagt engang, at »de værdifuldeste goder i livet har ikke meget med internationale forhold at gøre, men et er grundbetingelsen for alt godt: fred«. Hertil kan passende føjes et ord af en anden nationaløkonom, professor Condliffe, der siger: »Fred er en dynamisk proces, hvis andet navn er samarbejde«. Handelens frigørelse vil kræve ikke blot fred, men også et vidtgående og dybtgående økonomisk samarbejde mellem landene, og dette samarbejde må være af en sådan karakter, at liberaliseringen i det 20. århundrede vil vise sig at blive væsensforskellig fra liberalismen i det 19. århundrede.

ØKONOMI - STATISTIK - MATEMATIK ILLUSTRERET VED TELEFONDRIFT

Af ARNE JENSEN

DET vil være de fleste økonomer bekendt, at man ved de første forsøg på at leve sig ind i sandsynlighedsregning og matematisk statistik møder et begreb, der for nogle hedder 3 middelfejl og for andre, lidt mindre kritiske, hedder en 5 pct. grænse. Man vil lidt efter lidt slå sig til tåls med en pseudoforklaring om, at man, alt efter den opgave man er stillet overfor, må vælge mellem 5 pct., 1 pct. og 1 promille grænser. Den enkelte har vel accepteret disse begreber som noget, der hørte til den højere statistiske videnskab, godt skjult bag et væv af matematiske tegn. Når statistikerne selv gennem lang tid har slået sig til tåls med slige begreber, må det vel historisk forklares ved, at statistikkens anvendelser inden for biologiske og andre områder ikke i særlig grad har givet anledning til problemstillinger, der kan belyse dem. Især vil mangfoldige problemer blive stillet på en måde, der egentlig ikke giver lejlighed til at se problemet i sin sammenhæng med omgivelserne. Man vil vide, om to hyppigheder kan være skøn over den samme sandsynlighed, hverken mere eller mindre; hvorfor man vil vide det, og hvilke konsekvenser det skulle få, både hvis der svares rigtigt, og hvis der svares forkert, taler man ikke om.

Ganske generelt kan man sige, at her trænger statistikken til hjælp fra den økonomiske videnskab. Det grundlæggende fænomen er jo nemlig knapheden. Af og til lønner det sig at foretage mere omfattende iagttagelser og benytte en mindre forfinet teknik ved den statistiske bearbejdelse af et iagttagelsesmateriale, medens det til andre tider lønner sig at begrænse iagttagelserne til fordel for en mere forfinet bearbejdelse, hvor man eventuelt går så langt, at man tilkalder fagstatistikere. Der er altså tale om en indsats af visse arbejdsmængder af visse kvaliteter, hvilke kombinationer bør man anvende for at nå et gunstigt resultat? Det er først, når problemet stilles under vidt forskellige forhold, at den i traditionen nedlejrede erfaring står åbenbart magtesløs. Det bliver da nødvendigt at overveje, hvorledes de begrænsede hjælpemidler bør anvendes, selv om det så også skal ske ved matematikkens hjælp.

Inden for telefondrift blev sandsynlighedsregningen på et ret tidligt tidspunkt taget i anvendelse gennem A. K. Erlangs berømte arbejder ved K T A S. Der blev lagt et klart grundlag for bedømmelsen af, hvor stor

afvisning og hvor lang ventetid abonnenter får, når personale og teknisk udstyr har et givet omfang. Den umiddelbare følge af Erlangs fordelingslove var, at man verden over inden for større områder af telefonanlæg fastsatte, hvor store brøkdeler af trafikken der må afvises, og hvor stor ventetid der må være ved en given gruppe af koblingsorganer. Man havde herved opnået et i administrativ henseende let og effektivt middel til regulering af den indsats af personale og teknisk udstyr, som til enhver tid var nødvendigt. I 1923 inddrog overingeniør Kai Moe omkostningselementet i disse overvejelser og kom derved til andre sammenhæng mellem trafik og organantal, de såkaldte forbedringskurver, som grundlag ved dimensionering. Men valget af, hvilke kurver der skulle benyttes i de enkelte konkrete tilfælde, blev ikke klart belyst ved denne lejlighed. Gennem mange diskussioner vandt Moe's tanke efterhånden terræn, og det besluttedes derfor i 1949 at undersøge problemet til bunds. Resultatet af disse overvejelser foreligger nu i det af K T A S nyligt publicerede tabelværk¹⁾.

Tabelværkets teoretiske afsnit indledes med nogle elementer fra den matematiske økonomi. Det omhandler fastsættelsen af, hvilke råvaremængder der skal anvendes til fremstilling af en given mængde af et givet produkt for de mindst mulige omkostninger, og hvorledes man kan fastsætte mængden af færdigvarer. Mange vil finde denne opdeling af problemet overflødig, men for anvendelsen i praksis er det ganske væsentligt at få klargjort, hvad der ikke kan diskuteres, og hvilke problemer det er rimeligt at underkaste overvejelser. Det viser sig, at de af Moe anvendte funktioner bør benyttes ved dimensionering af telefonanlæg. De konstanter, der i de enkelte situationer bør benyttes, fastsættes samtidigt med telefonanlæggets prispolitik, således at det mål, virksomheden har sat sig, opfyldes.

Telefonselskaber, der er monopoler, som sælger varer i mange markeder, vil i nogle egne af verden eftertrægte den størst mulige gevinst. I andre egne som f. eks. Danmark er det ikke muligt for telefonselskaber at øve en sådan indflydelse på den gevinst, der tilfalder ejerne, og det er derfor for disse monopoler nødvendigt at stille sig andre mål. I almindelighed vil telefonselskaber ud over at overholde de af det offentlige stillede krav om den økonomiske gevinst så vidt muligt disponere, således at de ikke ved deres dispositioner påfører abonnenterne større udgiftsforøgelser end de besparelser, de selv opnår ved deres foranstaltninger. Som mål har man her i Danmark haft en billiggørelse af telefonen. Dette mål kan man søge opnået på flere måder, enten ved at gøre selve telefonbesiddelsen så billig som mulig og brugen af telefonen tilsvarende dyrere, eller ved, som gjort i afhandlingen, at tilrettelægge virksomheden således, at telefon-

¹⁾ Moe's Principle. An econometric investigation intended as an aid in dimensioning and managing telephone plant. Theory and tables.

trafikken målt f. eks. i erlangkm²) under de angivne betingelser bliver størst mulig. Det er ikke hensigten her at komme nærmere ind på det for samfundet hensigtsmæssige i dette mål, det skal blot nævnes, at en konsekvent gennemførelse ville føre til en omfattende prisdiskriminering, der ikke kan antages at have nogen større tilslutning.

Følgerne af disse overvejelser er, at man fastsætter antallene af koblingsorganer (ledninger, vælgere, telefonister o. s. v.) således, at det økonomiske tab ved at blive afvist eller få ventetid står i et rimeligt forhold til de økonomiske anstrengelser for at undgå det, og ikke således, at man er »praktisk talt sikker på«, at ingen bliver afvist eller får ventetid. Det er altså muligt at tage stilling til, hvilke grænser man skal benytte i sine dispositioner.

At der ikke er tale om noget, som er specielt for telefondrift, vil en orientering i tabellerne hurtigt overtyde om. De fleste økonomer vil vel ikke direkte kunne anvende disse tabeller på andre områder, men jeg skal forsøge at vise, at tabellerne ved indledende overvejelser kan være til nytte selv ved, hvad der synes at være fjernereliggende problemer. Når man f. eks. spekulerer over, hvorledes det kan gå til, at det kan vare så længe at få svar på spørgsmål, der stilles den offentlige administration, vil det være naturligt at se på tabellen over middelventetider. Selv om denne tabel bygger på specielle forudsætninger, vil det være rimeligt at antage, at ventetiden på en sags afgørelse i hvert led, den skal passere, er af samme størrelsesorden som den i tabellerne angivne ventetid. Såfremt man i et led af administrationen, hvor personalet arbejder effektivt med konkrete sager i 90 pct. af tiden, har en organisation, der medfører, at en sag skal behandles af en ganske bestemt person, vil gennemsnitsventetiden være $9 \times$ den tid, som det gennemsnitligt tager denne at behandle en sag. Tænker man sig, at sagsfordelingen blot ændredes således, at de enkelte personer hjalp deres nabo, d. v. s. at en sag havde mulighed for at blive behandlet af en af to personer, ville ventetiden, uden at arbejdsbyrden blev større for personalet, blive nedsat til $4,3 \times$ den omtalte ekspeditionstid eller under halvdelen. Hvis den havde mulighed for at blive behandlet valgfrit af 3 personer, ville ventetiden blive nedsat til ca. 3 ekspeditionstider. Såfremt arbejds mængden pr. person nedsættes således, at kun 70 pct. af tiden udnyttes til effektivt sagsarbejde (belastningen pr. enhed 0,7), ville de omtalte ventetider blive ca. 2,3, 1,0 og $0,5 \times$ den omtalte ekspeditionstid. Selv om disse tal ikke umiddelbart kan overføres til det foreliggende problem, viser de dog nogle væsentlige træk ved det. Det er muligt at nedsætte ventetiden for dem, der spørger administrationen, uden at ændre arbejdsgangen og arbejds mængden for personalet blot ved at lade sagerne have mulighed for at blive behandlet af een af flere personer og

*) »Antallet af ledningskm, der i et givet øjeblik benyttes«.

ikke straks lade den enkelte sag tildele en bestemt person uden hensyn til den arbejdsmængde, der allerede er hos vedkommende. Tallene viser tillige, hvad man jo heller ikke kan undre sig over, at ventetiden forøges betydeligt, når personalet indskrænkes. Det er ikke muligt at gennemføre en mindre ventetid med et mindre personale, hvis man ikke vil ændre organisationsformen. Når man derfor fra mange sider stiller krav om mindre ventetid og mindre personale, må man gøre sig klart, at det kun kan ske ved at ændre organisationen (eller lovgivningen). Hvor omfattende administrationen skal være, er et økonomisk spørgsmål, som ikke alene afhænger af den udgift, de pågældende personer udgør på budgettet, men også af de økonomiske tab, som erhvervslivet påføres ved forøget ventetid på grund af administrative personaleindskrænkninger. I det i tabel 1 givne uddrag af tabelværket ses klart virkningen af at benytte mindre stive regler for forretningsgangen inden for en administration. Der er ikke herved taget stilling til, om en ændring vil medføre så store ulemper af anden art, at muligheden for formindsket ventetid er underordnet.

Tabel 1.

Middelventetiden målt i den gennemsnitlige behandlingstid af en sag.

Belastning pr. enhed	Antal samarbejdende enheder				
	1	2	3	5	10
0,5	1,00	0,33	0,16	0,05	0,007
0,6	1,50	0,56	0,30	0,12	0,025
0,7	2,33	0,96	0,55	0,25	0,074
0,8	4,00	1,78	1,08	0,55	0,205
0,9 ¹⁾	9,00	4,26	2,72	1,53	0,669

¹⁾ Disse værdier er ikke tidligere offentliggjort.

Specialisering har sine fordele; men udelukker den samarbejde mellem de enkelte specialister, er en af virkningerne øget ventetid, selv om arbejdsmængden er den samme.

Medens de i tabel 1 angivne ventetider gælder for sager, hvis ekspeditionsvarighed følger en eksponentiel fordeling, vil ventetiden, såfremt sagerne tager lige lang tid, blive nedsat til ca. det halve.

Ved et eksperiment med nogle hundrede »sager«, hvis ekspedition krævede samme tid, fandtes det, at ventetiden ved en belastning pr. enhed på 0,90 blev ca. 5 gange ekspeditionstiden, når ingen samarbejdede, men ca. 3 gange ekspeditionstiden, når man arbejdede sammen to og to. I virkeligheden er ekspeditionstiden ikke ens for alle sager. Det vil som nævnt forøge de her fundne ventetider betydeligt.

MEDDELSER OG OVERSIGTER

NATIONALØKONOMISK FORENINGS GENERALFORSAMLING 1950

Tirsdag den 17. oktober 1950 afholdt foreningen sin årlige generalforsamling. Til dirigent valgtes direktør *Paul Wonsild*.

Formanden, fhv. nationalbankdirektør *C. V. Bramsnæs* aflagde beretning. Medlemstallet ult. 1949 var 874 mod 889 ved udgangen af 1948. Denne mindre tilbagegang i medlemsantallet skyldtes antagelig, at foreningens anspændte økonomi havde nødvendiggjort en strengere kurs overfor kontingentrestancer. Abonnement og løssalg af tidsskriftet var steget til gennemsnitlig 1215 expl. pr. nummer i 1949 mod 1193 expl. gennemsnitlig i 1948. Af foreningens medlemmer abonnerede i 1949 552 på tidsskriftet. Endvidere fik 45 medlemmer af Jydsk Nationaløkonomisk Forening og Økonomisk Forening i Århus tidsskriftet til samme favorpris som foreningens medlemmer.

I sæsonen 1949—50 var der afholdt følgende diskussionsmøder:

Den 12. oktober 1949: Professor *Alvin Hansen*, Harvard University: Business outlook in the U.S.A.

Den 14. november 1949: Professor, dr. polit. *Axel Nielsen*: Devalueringen.

Den 6. december 1949: Departementschef *Einar Cohn*: Nationalindkomstens fordeling mellem samfundsgrupper.

Den 31. januar 1950: Arbejds- og boligminister *Johs. Kjærbo*: Boligproblemer.

Den 1. marts 1950: Kreditforeningsdirektør *Th. Thorsteinsson*: Statsfinansiering og realkredit.

Den 22. marts 1950: Professor *Erling Petersen*, Oslo: Moderne problemer i penge- og valutapolitiken.

Alle moderne afholdtes i Odd-Fellow Palæets selskabslokaler.

I årets løb havde man tildelt cand. polit. *Knud Rasmussen* en belønning på 3000 kr. for besvarelse af en prisopgave, som var stillet i 1947. Bedømmelsen er offentliggjort i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1950, side 164.

Regnskabet for 1949, som var omdelt til medlemmerne, viste, at foreningens formue i årets løb var reduceret fra knap 12.500 kr. til godt 1.600 kr. Der havde således været et driftunderskud på ca. 11.000 kr., idet udgifterne ved foreningens og tidsskriftets virksomhed har været ca. 34.100 kr., medens indtægterne kun har været ca. 23.200 kr. Selv om indtægterne havde været ca. 3.000 kr. større end i 1948, var underskuddet dog dobbelt så stort som i dette år. Stigningen hidrørte i alt væsentligt fra tidsskriftet, som fremtræder med et underskud på ca. 11.400 kr. mod ca. 6.300 kr. sidste år.

Årsagen til den stærke stigning i underskuddet ved udgivelsen af tidsskriftet var dels prisstigninger for papir og trykning, men navnlig, at lettelsen i papirsituationen har muliggjort, at tidsskriftets sideantal har kunnet sættes i vejret fra 292 sider i 1948 til 408 sider i 1949. Årgangen havde dermed i omfang passeret årgangene fra før krigen.

For at forbedre foreningens økonomi gennemførtes ved den ekstraordinære generalforsamling i januar 1950 en række forhøjelser af kontingent, abonnementsafgift og annoncepriser, som havde været uforandrede siden midten af 20'erne. Disse forhøjelser ville, hvis de havde været gældende i 1949, omtrent have bragt balance mellem indtægter og udgifter, men da omkostningerne ved foreningens og tidsskriftets virksomhed stadig er stigende, ville det blive nødvendigt enten at bringe indtægterne yderligere i vejret eller at bringe omkostningerne ned. Som en foreløbig besparelsesforanstaltning havde bestyrelsen besluttet at undlade at optrykke medlemslisten ved udgangen af indeværende år. Derved undgår man foreløbig at skulle gribe til den uheldige udvej at skære ned i læsestoffet. Spørgsmålet om, hvad der kunne gøres for at forøge indtægterne ville snarest blive taget op til ny drøftelse i bestyrelsen.

Regnskabet for *Nationalekonomisk Forenings Fond*, der ligeledes var omdelt, viste, at formuen i årets løb var formindsket med 700 kr., således at beholdningen ved årets udgang var ca. 75.300 kr. Fonden blev oprettet i 1922. Kapitalen var dengang 58.000 kr. Der har således igennem årene været en betydelig vækst i fondens formue, idet man som regel ikke har brugt hele renteindtægten. Efter statutterne kan der af fondens midler ydes tilskud til udarbejdelse og udgivelse af skrifter af økonomisk og socialpolitisk indhold eller til andre formål, som tilsigter udbredelse af oplysning om økonomiske og sociale forhold, herunder udskrivning af prisopgaver.

Foreningens og fondens regnskab var som i tidligere år udarbejdet af *Revisions- & Forvaltningsinstituttet* og revideret af den valgte revisor, sparekassedirektør *Jens Toftegaard*, som intet havde fundet at bemærke.

Af bestyrelsens medlemmer afgik efter tur direktør *Paul Wonsild* og næstformand i De samvirkende Fagforbund *Einer Nielsen*. Wonsild blev første gang valgt i 1944 og genvalgt i 1947, og han kunne således efter lovene ikke gen vælges. I hans sted valgtes direktør for Tobaksindustriens Kontor *Aage L. Rytter*. *Einer Nielsen* genvalgtes.

Bestyrelsen består herefter af fhv. nationalbankdirektør, cand. polit. *C. V. Bramsnæs* (formand), professor ved Københavns Universitet, dr. polit. *Carl Iversen*, direktør for Kongeriget Danmarks Hypotekbank, cand. polit. *Viggo Kampmann*, direktør for Amagerbanken, *G. Marckmann-Hansen*, næstformand i De samvirkende Fagforbund *Einer Nielsen*, direktør for Tobaksindustriens kontor *Aage L. Rytter*, kontorchef i Finansministeriet, cand. polit. *Erik Ib Schmidt*. Kontorchef i Prisdirektoratet, cand. polit. *S. Gammelgård Jacobsen* er sekretær i foreningen.

Til revisor genvalgtes sparekassedirektør *Jens Toftegaard*.

DANSK SOCIOLOGISK SELSKAB.

Den 5. juni 1950 umiddelbart efter den svenske statsvidenskabelige kongres samledes en gruppe sociologer fra Danmark, Norge og Sverige i Uppsala. Man indstiftede her et *Nordisk Selskab for Sociologi* (Scandinavian Sociological Association) og vedtog statutter for dette selskab.

Selskabets formål er at fremme samfundsvidenskabelig forskning og undervisning i de nordiske lande, især gennem nordisk samarbejde. Man forbereder for øjeblikket udgivelsen af et kvartalstidsskrift: *Scandinavian Journal of Sociology*.

Hvert deltagerland har sin landsgruppe indenfor selskabets rammer.

Den danske gruppe stiftedes den 9. oktober 1950 under navnet *Dansk Sociologisk Selskab* (Danish Sociological Association).

Selskabet har til formål at fremme samfundsvidenskabelig forskning og undervisning i Danmark. Foruden at udgøre den danske landsgruppe under Nordisk Selskab for Sociologi repræsenterer selskabet Danmark i International Sociological Association (I.S.A.).

Til bestyrelse for året 1950—51 valgtes professor *Th. Geiger*, Århus (formand), konsulent *Henning Friis*, København (næstformand) og videnskabelig assistent *Torben Agersnap*, Århus (sekretær og kasserer).

Som medlemmer optages efter andragende dels forskningsinstitutter og foreninger, dels enkeltpersoner, hvis faglige virksomhed falder helt eller delvis indenfor sociologien.

Medlemskontingentet er for året 1950—51 fastsat til 15,— kr. for enkeltmedlemmer; studenter kan dog blive medlem mod halv kontingent.

Selskabets foreløbige adresse: Institut for Samfundsforskning, Aarhus Universitet.

ET SCHUMPETER-BIBLIOTEK.

Gennem International Economic Association, Paris, har Nationaløkonomisk Forening modtaget følgende brev fra Mrs. Joseph A. Schumpeter, 5 Acacia Street, Cambridge 38, Massachusetts, U.S.A.:

»I wonder if you would be kind enough to do something for me when you communicate with members of the Council. I am attempting to collect the early works of my husband and letters written by him to be deposited in a room in the Littauer Building, Harvard University, that will be named in his honor. My husband possessed very few of his own early works, because the major part of his library had been left behind when he came to Harvard and was destroyed by bombing during the war. I am anxious therefore, to have copies of the various editions of the early books published in German and translations into other languages, and also reprints of the innumerable articles which he wrote for German periodicals. In many cases, these are not available even in the big university libraries here. In the case of letters, I would be grateful for a photostated copy if the owner is unwilling to give up the original letter. I am, of course, willing to encounter small expenses in these connections, if necessary.«

Læsere, som er i besiddelse af professor Schumpeters første bøger, og som kan tænke sig at afstå disse til det anførte formål, bedes rette henvendelse herom til Mrs. Schumpeter eller til tidsskriftets redaktion.

B O G A N M E L D E L S E R

Arthur F. Burns and Wesley C. Mitchell.
Measuring Business Cycles. National Bureau
of Economic Research. New York 1946. 560
sider. Pris 5.00 \$.

Indtil de sidste årtier har nationaløkonomiens læresætninger været baseret på deduktive teorier, hvor kun spredte henvisninger til almindeligt iagttagne kendsgerninger dannede det erfaringsmæssige grundlag. Men efterhånden er så store mængder af statistisk materiale blevet stillet til rådighed for nationaløkonomien, at empirisk forskning er blevet mulig inden for mange områder af denne videnskab. Derved er der åbnet mulighed for, at nationaløkonomien kan komme til at hvile på et langt sikrere grundlag af erfaringsmæssigt materiale end tidligere, men som videnskab betragtet er den ikke blevet lettere — tværtimod, for selve spørgsmålet om bearbejdningen af det til rådighed stående materiale rejser utallige statistiske og økonomiske problemer. Det er da også karakteristisk, at Burns og Mitchells store værk, der her skal omtales, i hovedsagen omhandler metodeproblemer, medens de fundne resultater i sig selv er af underordnet betydning.

Det er et kæmpemæssigt arbejde, der er lagt i den bog. Når Burns' og Mitchells navne står angivet på titelbladet skyldes det ikke, at de alene har skrevet bogen, men blot at de har været ledere af det grundlæggende arbejde, der har gået på igennem mange år, og hvor de til deres rådighed har haft et stort antal økonomer, statistikere og kontormedhjælpere — samt penge. Der er tale om teamwork i en målestok, som vi umuligt kan præstere herhjemme. Ikke mindre end 1277 tids-serier, ofte omfattende månedlige data, er blevet behandlet. Hovedparten er amerikanske, men der er dog flere gældende for England, Frankrig eller Tyskland.

Til trods for at den foreliggende bog er et kæmpeværk på over 500 sider, gøres det flere gange udtrykkeligt opmærksom på, at den kun skal betragtes som indledningen til et langt større værk. Hele projektet er en af de største økonomiske undersøgelser, der nogensinde er blevet påbegyndt. Mens det foreliggende bind omhandler metodeproblemer, er det tanken, at et kommende bind gennem en systematisk, statistisk behandling af økonomiske bevægelser skal kunne finde frem til en konjunkturforklaring. Det ejendommeligste ved hele planen er, at forfatterne søger at nå frem uden hjælp af nogen form for konjunkturteori. De er overbevist om, at det skal lykkes dem — uden udgangspunkt i nogen teori — objektivt at finde frem til den korrekte konjunkturforklaring og derigennem samtidig at få afkræftet eller bekræftet eksisterende konjunkturteorier.

Trods forfatternes tilsyneladende foragt for økonomiske teorier er de dog ofte nødt til at tage stilling til gældende teorier, fordi selve valget af metode mange gange indebærer en stillingtagen til teoretiske problemer. Dette gælder således et af de allervigtigste punkter, nemlig forkastelsen af den traditionelle statistiske fremgangsmåde ved behandling af konjunkturbevægelser. Den gængse metode består som oftest deri, at man først eliminerer sæsonbevægelsen. Derpå udskilles trenden f. eks. ved mindste kvadraters metode eller ved en ret tilfældig valgt trend-kurve, og man når derved frem til den egentlige konjunkturbevægelse. Undertiden opfattes denne igen som sammensat af flere sæt af bølger, der er lagt oven på hinanden, og det kan så forsøges at udrede disse bølger fra hinanden. Hele denne metode — bortset fra elimineringen af sæsonbevægelser — forkastes af Mitchell og Burns.

For det første henviser de til den vilkårlighed, som bestemmelsen af trenden indebærer. Hvad enten man bruger mindste kvadraters metode eller en anden formel, er det fuldkommen vilkårligt at udskille en bestemt del af bevægelsen som trend. Men dernæst må den tidligere metode hvile på den teori, at der er en gruppe af faktorer, der skaber den cykliske bevægelse, mens et andet sæt faktorer er ansvarlige for trendens fremkomst. Men det er højst tvivlsomt, om man kan udskille to sådanne forskellige årsagsforbindelser. Ifølge Schumpeters konjunkturanalyse er det den samme gruppe af faktorer, som skaber såvel trenden som bølgebevægelserne, og en dekomponering af tidsrækker er derfor uden økonomisk mening.

Burns og Mitchell er ikke de første, der går imod den almindelige metode. Der synes blandt statistikere at være en voksende modstand mod den gængse fremgangsmåde til dekomponering af tidsrækker. Her kan f. eks. henvises til Edwin Frickey «Economic Fluctuations in the United States» (1942) og «Production in the United States» (1947).

Burns og Mitchells store indsats består derimod i, at de har udfundet en helt ny statistisk metode ved analyse af økonomiske tidsrækker. Deres fremgangsmåde er meget særpræget, og det varer længe, inden man bliver fortrolig med den. I visse henseender forekommer den meget kluntet og indviklet, i andre henseender nærmest genial.

Hovedprincippet i denne nye metode er, at der opstilles to forskellige slags «cykler», reference cycles og specific cycles. En reference cycle er baseret på en eller anden form for konjunkturindeks og er derfor at opfatte som en modelcycle eller gennemsnitscycle, der giver en almindelig karakteristik af konjunkturbevægelsen som sådan. Men dette begreb tillægges ikke særlig stor vægt i sig selv, idet det understreges, at hver enkelt økonomisk proces har sin særlige bevægelse, og der må derfor opstilles cykler for hver enkelt af de mange tidsrækker. Disse kaldes specific cycles, og det er dem, der optager største delen af bogen. Kun for 3 pct. af tidsrækkerne lykkedes det ikke at konstatere nogen bølgebevægelse.

Som tidligere nævnt er Burns og Mitchell

principielt imod en eliminering af trenden, thi hvis man gør det, er det umuligt at sige, hvilke væsentlige årsagsfaktorer, der derved fjernes, og hvilke der bliver tilbage i tidsrækkerne. Alligevel foretages en vis trendeliminering, idet der sondres mellem en «intercyclical trend», som elimineres og en «intracyclical trend», der ikke fjernes. Dette er i god overensstemmelse med deres hele procedure; man ønsker ikke at fjerne den trend, der gør sig gældende inden for en enkelt bølgebevægelse, men derimod gerne den niveauforskel, der er mellem to på hinanden følgende cykler. Derved bevarer hver enkelt cycle sin oprindelige form, men dens hele niveau kan forandres.

Det næste skridt er det helt nye i Burns og Mitchells teknik. Hvis cyklerne havde været helt periodiske og derfor af samme tidslængde, kunne man umiddelbart lægge dem sammen, foretage sammenligninger og beregne forskellige tal til at karakterisere cyklen. Men cyklerne er imidlertid ikke rent periodiske, og for alligevel at kunne foretage sådanne sammenligninger og beregninger, sammenpresses eller strækkes de forskellige cykler, således at de alle bliver af samme længde. Dette gælder ikke alene for cyklen som helhed, men også for de enkelte faser, idet tilsvarende faser i forskellige cykler sammenpresses eller udvides, således at de bliver umiddelbart sammenlignelige. Dette foregår ved, at hver periode inddeles i 9 underperioder, og selvom forskellige cykler er af uensartet længde, kan de alle deles op i disse 9 perioder, der kan sammenlignes fra cycle til cycle. Kort sagt man erstatter den virkelige bevægelse med en stiliseret konjunkturcycle, der — bortset fra periodens længde — stadig bibeholder bevægelsens karakteristiske træk.

Ovenstående er kun en meget kort og yderst populær skitsering af den anvendte metode. Her skal ikke omtales de mange indviklede problemer som må løses, for metoden kan anvendes, selvom det netop er disse statistisk-metodiske spørgsmål, der må siges at være bogens hovedemne. Derfor er heller ikke de fundne resultater af afgørende betydning ved en vurdering af bogen. Her skal blot nævnes nogle få eksempler. 1) Forfatterne mener ikke at kunne konstatere no-

gen strukturel forandring i konjunkturbevægelsens karakter i det undersøgte tidsrum (1870—1930), selvom det synes, at udsvingene er af større størrelsesorden efter 1914 end før dette år. Dette er et interessant resultat, der strider mod ens umiddelbare fornemmelser. Dette hænger muligvis sammen med, at det man normalt hæfter sig ved i svingningerne i den økonomiske aktivitet i mellemkrigstiden, er deres uregelmæssighed i forhold til tidligere tiders mere rent periodiske svingninger. Men Burns og Mitchells metoder tager netop ikke hensyn til periodens størrelse. Disse betragtninger peger i retning af, at de økonomiske bevægelser har mistet den regelmæssige periodicitet, der tidligere var så karakteristisk, men at der kun er sket små ændringer i selve bevægelsernes natur. 2) Det foreliggende materiale synes ikke at kunne bekræfte den almindelige opfattelse, at det øvre vendepunkt i en konjunkturbevægelse er mere skarpt end det nedre vendepunkt. Der nævnes flere eksempler på, at en højkonjunktur langsomt eber ud, eller at der er helt uregelmæssige svingninger på toppen af en højkonjunktur, inden den endelig vender. 3) Burns og Mitchells analyse giver ingen støtte til den opfattelse, der navnlig er udformet af Schumpeter, hvorefter de økonomiske bevægelser består af flere sæt cykliske bevægelser lagt oven på hinanden. (Kondratieff-, Juglar- og Kitchincycler.) 4) Forfatterne stiller sig tvivlende over for eksistensen af lange cykler. Som generel regel er de ikke i stand til at påvise dem, men enkelte af tidsserierne giver resultater, der antyder muligheden af lange cykler. Burns og Mitchell tør derfor ikke helt afvise muligheden af, at lange cykler eksisterer, men lader spørgsmålet stå åbent.

Burns og Mitchells bog er et af de mest yderliggående eksempler på måling uden teori. En kritisk indstilling over for gængs økonomisk teori går igen bogen igennem, og navnlig kritiserer de de fleste konjunkturteorier for at gå ud fra «the dreamland of equilibrium». Selv om meget af denne kritik synes rigtig, spørger man sig selv, om det er så meget bedre at erstatte ligevægtsbegrebet med at opstille en mønster-cycle (the reference-cycle). Hører ikke også det begreb hjemme

i drømmeverdenen? At de to forfattere med deres redskaber kan få nye synspunkter frem, er en anden sag, men det kan jo blot komplettere, ikke erstatte tidligere analyser. Netop overfor begrebet, the reference cycle, kan man fremkomme med det spørgsmål, om konjunkturcykler overhovedet eksisterer mere. Lærebøgernes periodiske mønstercyklus hører vel i alle tilfælde til i tiden før 1914. Rigtig nok iagttager vi stadig økonomiske fluktuationer, men uden den regelmæssige periodicitet, som vel må kræves for at kalde dem konjunkturcyklus. Det er i høj grad et spørgsmål, om ikke nutidens uregelmæssige bevægelser i alle tilfælde delvis kræver en helt ny analyseteknik, såvel ved deduktive som induktive metoder. I så henseende frembyder Burns og Mitchells metode visse muligheder. Deres analyseteknik kan fuldt så vel anvendes over for regelmæssigt tilbagevendende bevægelser som over for helt uensartede fluktuationer, og kan derigennem bane vej for et nyt konjunkturbegreb, der ikke indeholder kravet om periodicitet. På den anden side indebærer deres metode den fare, at man kommer til at se bort fra periodiciteten og derigennem kan fortsætte med at analysere økonomiske bevægelser i den tro, at man stadig har med de gode gammeldags konjunkturbevægelser at gøre, selvom der måske i virkeligheden er tale om bevægelser af en helt ny type.

Det er muligt, at de økonomiske fluktuationer, der iagttages nu, og som måske også vil iagttages i fremtiden, kræver en analyseteknik, der er af ganske anden karakter end den af Burns og Mitchell anvendte. Skulle dette virkelig være tilfældet, er det jo lidt trist, at den nye metode, der nu er dannet, er kommet ca. 30 år efter, at de fænomener, den kan anvendes på, er ophørt med at eksistere. Man sidder derfor tilbage med en uhyggelig fornemmelse af, at Burns og Mitchells og deres mange medarbejders kæmpearbejde er spildt. Så galt er det dog forhåbentlig ikke. Den mulighed må endnu stå åben, at deres metode vil vise sig frugtbar i fremtiden, og i alle tilfælde betyder det store materiale, der er indsamlet og bearbejdet, en væsentlig forøgelse af vor viden.

Bjarke Fog.

Albert E. Waugh: Principles of Economics. Mc Graw-Hill Book Company, Inc., New York and London 1947. 934 sider. Pris: 4.50 \$.

Waugh, der har været lærer i mere end 20 år og nu er professor ved universitetet i Connecticut, har skrevet en omfattende lærebog i økonomi for begyndere. Det teoretiske og beskrivende stof er kædet sammen og serveres i en traditionel oplægning med en indledning om begreber og historisk udvikling og hovedafsnit om forbrug, produktion, omsætning, nogle specialproblemer, fordelingen samt om staten og det økonomiske system.

Under forbruget gøres der rede for indkomstfordelingen i U.S.A. Der er et kapitel om grænsegyteteorien som grundlag for læren om efterspørgselen og dens elasticitet. Den del, der handler om forbruget, afsluttes med et kapitel om kontrol med efterspørgselen. Her gøres bl. a. rede for den amerikanske »food and drug act» samt Federal trade commissions virksomhed med hensyn til at beskytte forbrugeren mod ubillig konkurrence.

Afsnittet om produktionen giver en beskrivelse af de forskellige selskabsformer. Herunder får man grundtræk af regnskabsopstillingen. Der indføjes et teoretisk afsnit om produktionsloven, hvorefter beskrivelsen fortsættes med en gengivelse af den amerikanske jords anvendelse og dens indhold af vigtige mineraler. Under »de menneskelige faktorer» beskrives befolkningsudviklingen, og den amerikanske vandringspolitik diskuteres sammen med Malthus. Efter et for kort kapitel om kapital, opsparing og omvejsproduktion afsluttes produktionsafsnittet med hovedtrækkene af omkostningsteorien og en redegørelse for udbudsfunktionen.

Omsætningsafsnittet omfatter prisdannelsen under priskonkurrence og under monopol, penge- og bankvæsen, priseniveau og konjunkturbevægelser samt international handel og valutaproblemer. Prisdannelseskapitlerne er helt teoretiske, medens der til de øvrige problemområder er givet beskrivelser af den amerikanske virkelighed. Således er der bl. a. en udmærket oversigt over Federal reserve-systemet, udviklingen af de amerikanske engrospriser tilbage til 1798 samt en skematisk

oversigt over den amerikanske betalingsbalance 1940.

Hovedafsnittet om specialproblemer indeholder en uddybning af monopolproblemet med stof fra T.N.E.C., et kapitel om Public utilities og transport, herunder geografisk prisdifferentiering, et par kapitler om sociale problemer og et kapitel om landbrugsproblemer, som giver baggrunden for 30ernes landbrugslovgivning.

Fordelingsproblemerne indledes med et kapitel, hvor der dels redegøres for teorier om efterspørgsel og udbud af produktionsfaktorer, dels redegøres for den faktiske indkomstudvikling i De forenede Stater. De følgende afsnit om jordrente, løn, kapitalrente er som almindeligt i andre elementære lærebøger. Under kapitalrenten henvises til Frank H. Knight, men ikke til Keynes, der til trods for, at der er henvisninger til ca. 125 økonomiske forfattere, overhovedet ikke er nævnt i bogen. Men selv om fremstillingen her ikke er moderne, er den langt fra kedelig, f. eks. anføres følgende fortræffelige vers under jordrenten:

»The price of pig
Is something big
Because the corn, you'll understand
Is high prices too
Because it grew
Upon the high-priced farmingland.

If you'd know why
The land is high
Remember this. Its price is big
Because it pays
Thereon to raise
That high-priced corn for the high-priced pig.«

I den del af bogen, der handler om regeringen og det økonomiske system, er største delen af stoffet beskrivende med korte finansvidenskabelige paragraffer, der dog ikke går dybere, end at man på disse områder gik i 20erne her i landet. Der er således intet om sammenhængen mellem finanser og indkomst-udvikling.

Bogens sidste afsnit omhandler det økonomiske samfunds organisation. Kapitalismens fordele og fejl gennemgås og stilles over for

socialisme og kommunisme, ligesom der er korte paragraffer om anarkisme, syndikalisme og fascisme. Dette afsnit er heller ikke særligt dybtgående, men meget objektivt lagt op. Endelig slutter bogen med et kort matematisk tillæg.

Hvis man antager det dogme, at elementære lærebøger ikke må give udtryk for tanker inden for faget, som mindst har været afprøvet i 20 år, er det en fortræffelig lærebog. Der er en hensigtsmæssig afveksling mellem teoretisk og beskrivende stof, klar fremstillingsform og talrige spørgsmål efter hvert afsnit, der kan give læseren begreb om, hvorvidt stoffet er tilegnet.

Niels Banke.

Studies in Income and Wealth, Vol. XII. National Bureau of Economic Research, New York 1950. 585 sider. Pris: 6.00 \$.

Dette digre værk på 585 sider er resultatet af mange forfatteres arbejde til brug ved et møde i januar 1948 i National Bureau of Economic Research, U. S. A.

Bogen beskæftiger sig udelukkende med nationalformuen og må først og fremmest opfattes som en heterogen materialesamling. Den er inddelt i to hovedafsnit: Afsnit 1, hvor spørgsmålet om måling af nationalformuen nærmere diskuteres og afsnit 2, som vedrører de enkelte sektorer. I den «Introduction» som Moris A. Copeland har skrevet, fremhæver han meget betegnende, at dette møde (altså mødet i januar 1948) om nationalformuen viste den samme babyloniske forvirring som for år tilbage ved det første møde om nationalindkomsten. Det er utvivlsomt rigtigt, at de sidste årtier har vist betydelige fremskridt med hensyn til nationalindkomstbegrebsapparatet, medens derimod problemerne omkring nationalformuen ikke har været dyrket, til trods for at nationalformuen oprindelig var den, der tiltrak sig mest opmærksomhed.

Nationalformuen defineres som nettoværdien af alle økonomiske enheder indenfor det pågældende territorium.

I Part I skelner Raymond W. Goldsmith mellem to nationalformuebegreber og deres aggregater, nemlig det nationalformuebegreb,

der fremgår af et nationalformueregnskab opstillet på grundlag af erhvervslivets kalkuler og et nationalformueregnskab opstillet i overensstemmelse med den økonomiske teori.

Det første kalder han «national business accounting» og det andet «national economic accounting».

Der er en betydelig forskel på de to statusopstillinger.

Ved national economic accounting kræves, at de forskellige kapitalgoder (eksempelvis maskiner) skal vurderes under hensyn til grænseomkostningerne. Stemmer grænseomkostningerne og prisen ikke overens, må grænseomkostningerne erstatte prisen. Heraf følger først og fremmest at monopolpriser ikke kan indgå i kalkulerne vedrørende national economic accounting, men derimod i national business accounting som er «the best accounting practise of the day and place».

Et andet krav der må stilles til national economic accounting er, at tallene skal deflateres ved sammenligninger. Ligesom ved de amerikanske økonomers nationalindkomstbetragtninger kommer altså også her velfærdsbetragtningerne særlig tydeligt frem.

I part II hæfter man sig ved den uhyre omhyggelige gennemgang af de enkelte sektorer.

Det er da også specialister, der beskriver beregningerne m. v. indenfor hver enkelt sektor. Under behandlingen af landbrugets problemer rejses spørgsmålet om man kan vurdere en landejendoms enkelte komponenter, jorden, bygninger og besætninger og inventar hver for sig. I salgsstatistikken her i landet opretholder man som bekendt delingen mellem jord og bygninger på den ene side og løsøre på den anden.

I anden forbindelse*) har jeg fremhævet, at en sådan deling er ret usikker. Det samme, og det gælder selvfølgelig i endnu højere grad, når jorden skal vurderes særskilt, fremhæves i afsnittet om landbruget (s. 195), hvor der står som følger:

The parts are not properly additive. The farm is a unit for producing income in the forms of dollars, consumable food, fuel,

*) Omsætningen og salgsprisen for landejendomme 1902—1942, s. 46.

clothing, shelter, and other satisfactions. Improvements are a sunken investment tied to the land. Whether the value is calculated by discounting prospective future income (the discount rate is determined by comparison with alternative opportunities) or by comparison with sales prices of other properties, it is the entire property, not the parts, that must be appraised.

Kjeld Bjerke.

Ivar Nørgaard: Nationalekonomi. Forlaget Fremad, København 1949. 148 sider. Pris: 5,50 kr.

I denne lille bog har cand. polit. Ivar Nørgaard søgt at popularisere en række af de økonomiske grundlove, der gælder i nutidens samfund, som Jørgen Paldam siger i sit forord, og hensigten må forsvundet siges at være nået, som bogen er så letfattelig, at den næppe vil berede den læge læser, som den er beregnet på, nogensomhelst vanskeligheder. Netop heri ligger der imidlertid en fare for, at stoffet blot går ind ad det ene øre og ud ad det andet. Man lærer kun noget af en bog, hvis man av og til blir tvunget til at standse op i læsningen og tænke sig om. En bogs sværhedsgrad må naturligvis være avpasset efter læserens forudsætninger, men den må ligeså lidt være for let at læse, som den må være for vanskelig.

Ivar Nørgaards bog kan derfor ikke anbefales til brug i studiekredse — det er dog åbenbart heller ikke meningen — og næppe heller til brug for den kategori af læsere, som kun vil læse én bog om emnet men til gengæld vil vende tilbage til bogen og bruge den som hånd- og opslagsbog. Dertil er den nok lidt for overfladisk. Derimod vil bogen sikkert være anvendelig som udgangspunkt for videre læsning av populær nationaløkonomisk litteratur, så meget mere som den indeholder en del samfundsbeskrivende stof.

Nogle enkeltheder:

I den opgørelse, der gives s. 37 over landets tab ved krigen og besættelsen, betegnes vore skibstab under krigen som et »indirekte« tab, der skyldes manglende reinvestering, medens

krigsødelæggelserne på bygninger regnes som et »direkte« tab som følge av krigshandlinger. Det forekommer helt vilkårligt, at disse to tab placeres i hver sin gruppe.

S. 44 nævnes som en av årsagerne til omslaget i fødselshyppigheden, at folk nu gifter sig tidligere og derfor kan nå at få flere børn pr. ægteskab. Dette kan næppe være rigtigt, eftersom der, om man så må sige, hele tiden har været uudnyttet kapacitet i børneproduktionen.

Fremstillingen af forholdet mellem opsparing og investering og dermed af indkomstdannelsen er ikke helt tilfredsstillende. Den læge læser, der ikke i forvejen ved noget om disse sammenhænge, vil næppe efter at ha læst bogen ha nogen klar forestilling om, hvorledes indkomstdannelsen fungerer som den mekanisme, der gør opsparing og investering lige store. Her er forfatteren gået for vidt i sin iver efter at gøre det let for læseren. Det samme gælder forklaringen av renten. Det oplyses, at renten er den pris, der skaber ligevægt mellem efterspørgsel og udbud av pengekapital, men man får ikke noget at vide, i hvert fald ikke på dette sted, om hvad udbudet av pengekapital er for noget, og hvor det kommer fra.

Med disse mangler er bogen iøvrigt klar og velskrevet, og den er — bortset fra et par lidt overskuelige diagrammer av den sædvanlige populærvidenskabelige type — velgørende fri for den slags morsomheder, som en del populære skribenter prøver at sukke stoffet ind i («Vor gårdejer, lad os kalde ham Hansen, ...» etc.).

Den kommer ikke på højde med Nyboe Andersens populære lærebøger, men har trods dette sin mission. Den nationalekonomiske almindelse i befolkningen er, her i landet som vel andre steder, forfærdende ringe, set på baggrund av de krav, den økonomisk-politiske debat stiller, og det må hilses med glæde, hver gang en av vore yngre økonomer gør en indsats for at klare folks begreber på dette vigtige område.

Sven Danø.

W. Arthur Lewis: The Principles of Economic Planning, A Study Prepared for the Fabian Society, Dobson Ltd. & Allen & Unwin Ltd., London 1949, 128 sider, 8sh. 6d.

Et af de nye navne i britisk økonomisk tænkning er W. Arthur Lewis. Der står allerede en betydelig respekt om dette navn, to bøger fra 1949 har skabt denne respekt, først *Overhead Costs*, derpå *Economic Survey 1919-1939*, og nu kommer den tredje, også fra 1949, *The Principles of Economic Planning*. Den første af de nævnte bøger gav os en ny belysning af faste omkostninger, prispolitik og monopolistisk konkurrence, den anden var en grundig og klar gennemgang af tyvernes og tredivernes økonomiske historie i lys af den nyeste teori. Den tredje bog, som her skal anmeldes, er mindre end de to første men er ligeså klart og logisk bygget op og ligeså sober i sin tone. Den behandler aktuelle spørgsmål i Storbritannien (og altså også Danmark), og den gør det på basis af den fundamentale sondring mellem markedsekonomi og kommandoøkonomi. »The fundamental difference is between methods that achieve their result by persuasion and those that achieve it by command. Making milk cheaper is an inducement to extra consumption, and paying milk subsidies is an inducement to extra production; both are planning through the price mechanism. On the other hand, ordering people to purchase more milk or producers to produce more is planning by direction. The real choice we have to make is between planning by inducement and planning by direction.«

I kapitlet »Fair Shares for All« rejses spørgsmålet om, hvilke midler der står til rådighed, når man vil gøre indkomstfordelingen jævner. Det påvises, at lønforandringer er uegnede til formålet, medmindre de ledsages af priskontrol, som har andre ulemper, nemlig at (1) almindelig priskontrol er administrativt besværlig og dyr, (2) priskontrol, der nøjes med at regulere de vigtigste varer, driver produktionsfaktorerne over i produktion af de uvigtige varer og vil derfor i praksis trække produktionsfaktorraterne efter sig, hvilket er endnu mere besværligt. Priskontrol vil også nødvendiggøre færdigvarerationering, som strider mod princippet om det frie forbrugsvalg.

Det rigtige middel til at påvirke indkomstfordelingen er skatter. I kapitlet »Money« understreges vigtigheden af at regulere pengemængden sådan, at der hverken bliver inflation eller arbejdsløshed; lykkes dette vil en mængde kvantitative kontrolforanstaltninger kunne undgås. Spørgsmål om fagforeningernes lønpolitik og det offentlige investeringspolitik, som rejser sig i denne forbindelse, drøftes også. I afsnittet om udenrigshandel går Lewis ud fra, at U. S. A. fortsat vil være et meget vigtigt exportmarked for Storbritannien, men medens sidstnævnte land går helt ind for den fulde beskæftigelse, går U. S. A. kun halvt ind, og problemet for Storbritannien er derfor, hvordan et land med en meget betydelig udenrigshandel kan stabilisere sin økonomi og sin beskæftigelse, hvis omverdenen ikke vil være med til at gøre det. Det er i hvert fald klart, at der er tre udveje: enten lader man priser og lønninger i Storbritannien stige i opgangen og falde i nedgangen, eller man stabiliserer lønninger og priser og giver så importen subsidier i opgangen og lader subsidierne betales af en skat på exporten, omvendt i nedgangen, eller for det tredje, man opskriver pundet i opgangen, nedskriver det i nedgangen. Sidstnævnte udvej er nok den politisk mest acceptable. I kapitlerne »Mobility« og »Social Control of Business« gennemgår Lewis britiske industriproblemer, man lægger mærke til, at han ikke er nogen beundrer af den øjeblikkelige monopollovgivning i Storbritannien: »In this country we are ... believing that monopoly can be conquered simply by publicity; and that therefore when a practice is outlawed in any one industry business men will abandon it in all others without waiting for a commission to get round to them industry by industry. Such faith seems somewhat naive; sooner or later we too, in the U. K., will pass general laws outlawing monopoly practices.«

Lewis lægger aldrig skjul på, at hans sympati er for markedsekonomi og ikke for kommandoøkonomi. Men vigtigere end hans sympati er hans klare og logiske udredning af de to planmidlers økonomiske virkninger, nære såvel som fjernere. Virkninger kan naturligvis ikke bedømmes som ønskelige eller uønskelige,

medmindre man har et ståsted i form af en udefra given målsætning. Lewis accepterer den målsætning, som det britiske (danske) arbejderparti har, og det er hans pointe, at udfra denne målsætning er markedsøkonomi på så godt som alle punkter at foretrække fremfor kommandøkonomi. Hans kritik af det britiske arbejderpartis politik er hård. Netop derfor er bogen interessant, og den skulle også i Danmark kunne finde mange læsere. Det meste af dens indhold er vel sagt før, f. ex. af James Edward Meade i hans glimrende *Planning and the Price Mechanism*, der blev anmeldt i 1-2. hæfte af 88. bind (1950) af dette tidsskrift. Men det er næppe sagt kortere og klarere noget andet sted.

Hans Brems.

Lester V. Chandler: The Economics of Money and Banking. Harper and Brothers. New York og London. 1948. XIV + 742 sider. Pris: 4,50 \$.

Forordet kommer, om jeg så må sige, sidst i denne bog, idet forfatteren i afslutningsafsnittet: *The Objectives of Monetary Policy* ganske kort redegør for, hvad hovedsynspunkterne for bogen egentlig har været. På side 708 siger han således: »Throughout this book we have insisted that it is the functioning, and not the form, of a monetary system by which its success is to be judged,« og på side 709 fortsætter han. »Another theme of this book is that human management of monetary systems is inevitable and that the government inevitably has great powers in this field.« Det første af disse to synspunkter er det, der giver sig stærkest udtryk i hele bogens opbygning. Det er således bestemmende for definitionen af penge: et middel til at lette omsætningen, og det giver sig udtryk i det mål, forfatteren fastlægger for pengepolitikken, idet han lægger den afgørende vægt på en fast pengeværdi.

De to hovedsynspunkter danner imidlertid ikke baggrund for noget originalt oplæg. Det er i virkeligheden meget vanskeligt at bestemme, hvilken læsekreds denne bog nærmest er beregnet for. Forfatteren antyder i sit forord, at der nærmest er tale om en begynder-

derbog, og man kan sikkert også roligt fastslå, at for en økonom af fag giver den ikke noget nyt, hverken nye oplysninger eller nye synspunkter. På den anden side er bogen givet for vanskeligt tilgængelig for en ren nybegynder, men det er muligt, at den kan være ganske nyttig for økonomer, som er kommet over de første begyndervanskeligheder uden dog at være alt for vel indarbejdet i stoffet.

I overensstemmelse med det første af de nævnte hovedsynspunkter starter bogen med en definition af pengenes funktion. Ved gennemgangen af pengenes forskellige funktioner understreges det meget kraftigt, at den afgørende forudsætning for, at pengene kan opfylde disse funktioner er, at pengevæsenet er i besiddelse af en udpræget værdistabilitet. Derfor kommer den faste pengeværdi som nævnt til at spille en ganske afgørende rolle i forfatterens fremstilling, og i det afsnit, hvor de pengepolitiske mål drøftes nærmere, bevirker dette synspunkt, at forfatteren stiltiende gør sig den forudsætning, at den fulde beskæftigelse ret let forlignes med en stabil pengeværdi, ja, at de to mål i virkeligheden er sammenfaldende, hvilket vel nok må betegnes som en noget tvivlsom forudsætning.

Pengeværdiens store betydning fører forfatteren ind på en — ganske vist meget nødtørftig — behandling af indeksproblemerne, hvorefter han giver en meget summarisk redegørelse for de resultater, som han når til gennem den fortsatte fremstilling. Derefter følger en gennemgang af de forskellige former for penge. Denne gennemgang synes dog ikke at være helt lykkedes for forfatteren, idet hans inddelinger er noget uklare.

På de følgende sider behandler forfatteren de forskellige former for møntfod. Papirfoden synes dog i denne sammenhæng meget stedmoderligt behandlet, og dens forskellige uligheder med guldfoden står meget uklart.

På siderne 79—143 gennemgås derpå møntvæsenets udvikling i USA. Denne gennemgang er klar og instruktiv og kan anbefales.

Hele bank- og kreditsystemets funktion behandles derefter på siderne 143—209, og det sker efter det gængse skema, som bl. a. er kendt fra professor Axel Nielsens fremstilling.

På siderne 209—354 følger en gennemgang af det amerikanske banksystems opbygning og problemer. Sådanne fremstillinger synes at være forfatterens force.

Derefter følger på siderne 354—438 en gennemgang af de internationale betalingers mekanisme og herunder også en gennemgang af Bretton Woods institutionerne.

Efter de seneste erfaringer med hensyn til amerikansk indstilling over for devalueringen i de europæiske lande, er det ganske interessant i afsnittet om Bretton Woods institutionerne at se den forskel, der er i forfatterens oplæg sammenlignet med, hvad vi er vant til herhjemme. Danske forfattere plejer ved behandlingen af den internationale valutafond at lægge hovedvægten på, at denne fond skal sikre stabilitet i valutakurserne og hindre devaluering, medens forfatteren her lægger hovedvægten på, at institutionerne skal lette kursændringer. De seneste erfaringer på dette felt kunne tyde på, at forfatterens synspunkt er en noget mere realistisk fremstilling af, hvad man fra amerikansk side har forestillet sig med fonden.

I det følgende afsnit (side 439—535) søger forfatteren dernæst at forklare sammenhængen mellem saving og investment, samtidig med at han giver en gennemgang af de finansinstitutter, som er mellemed mellem de opsparende og de investerende grupper. Det forbavser noget i denne forbindelse at læse, at motiverne for de offentlige institutioners opsparing er »somewhat similar to those of business firms«, hvilke nærmere forklares som tilbagebetaling af gæld, imødegåelse af forudsete og uforudsete krav, finansiering af offentlige arbejder af kapitalnatur og stabilisering af skatteopkrævning. I denne forbindelse ikke eet ord om den offentlige opsparings konjunkturpolitiske betydning.

Bogen slutes af et langt afsnit om penge-teori og konjunktur. I det pengeteoretiske afsnit forsøger forfatteren at vise, at kvantitetsteoriens to hovedformer og income-expenditureteoriene i virkeligheden er tre forskellige skemaer, som kan gives det samme reelle indhold, og man må sige, at dette lykkes for forfatteren i den forstand, at når man når frem til income-expenditureteoriene har man

fået det indtryk, at disse teorier kunne lægges ind i de to andre teorier, således som de er fremstillet i bogen, og således at man derigennem ville få en brugbar forklaring af de pengeteoretiske sammenhænge.

Den kvantitetsteori, som af forfatteren betegnes som transaktionstypen gennemgås på siderne 539—82. Gennemgående kan man sige, at fremstillingen er lykkedes godt for forfatteren.

Kvantitetsteoriens anden type, cash-balance-typen, gennemgås på siderne 582—92.

I gennemgangen af de to kvantitetsteorier har man meget stærkt savnet et klart blik for forskellen mellem ændringer i indkomst og likviditet. Denne forskel kommer noget tydeligere frem i gennemgangen af income-expenditure-teoriene, men sondringen er af så afgørende betydning, at det havde været ønskeligt, om den var kommet ind allerede på et tidligere tidspunkt.

Efter en kortfattet og næppe særlig relevant gennemgang af vareteoretiske forklaringer på pengeverdien følger så fra side 620 en gennemgang af income-expenditureteoriene. Forfatteren har her valgt et oplæg på grundlag af Robertsons »DAG«. Ved læsningen af denne del af bogen bør den danske læser passe på, idet forfatteren anvender en for os uvant definition af bruttonationalproduktet. Han sætter lighedstegn mellem dette og produktionsværdien. Endvidere har forfatteren et begreb, som han kalder offentlig disponibel indkomst, et begreb som ikke synes at være vellykket fra et analytisk synspunkt, da en sådan offentlig disponibel indkomst naturligvis aldrig kan komme til at danne basis for offentlige udgifter, men snarere er at betragte som en residualpost. Forfatteren anvender også nogle meget mærkelige definitioner på offentlig saving og investment, og disse definitioner synes at tynge fremstillingen meget stærkt. Den største svaghed ved afsnittet er dog, at forfatteren skiftevis opererer med statiske kurver og dynamiske analyser uden at prøve på at bygge bro mellem de to betragtningmåder.

Det afsluttende afsnit om konjunkturerne er helt traditionelt opbygget med den sædvanlige fasefordeling. Forfatteren behandler kun — som han selv siger — rent tilfældigt politiske indgrebs betydning, og alene af den grund er

der ikke anledning til at vente nogen fremstilling, som kan give noget væsentligt til forståelse af de nuværende konjunkturer, idet konjunkturteoriene jo i dag mere og mere hælder over til at blive netop et spørgsmål om konjunkturpolitik.

Med disse forskellige forbehold og korrektioner er bogens teoretiske afsnit læselige, og de kan for en, der er halvbefaren i økonomien, måske give visse nye synspunkter. Dertil kommer så de beskrivende afsnit, som efter anmelderens mening er anbefalelsesværdige.

H. Schlebaum Larsen.

Scandinavia Between East and West. Edited by Henning Friis. Cornell University Press. Oxford University Press. Printed Binghamton. New York 1950. 388 sider. Pris: 4.50 \$.

Den umiskendelige Interesse for skandinaviske Forhold, der træffes i vide Kredse i USA, har i Tidens Løb kunnet aflæses i de snart talrige Værker paa Engelsk om de enkelte skandinaviske Lande — Værker, der dels giver et almindeligt Overblik over økonomiske, politiske og sociale Forhold i hvert Land for sig, dels Monografier over f. Eks. Sociallovgivning, Kooperation, Opdragelse m. v. ligeledes i de enkelte Lande. Mest populær — væsentlig paa Grund af sin journalistiske Form — er Maquis Child's »Sweden. The Middle Ways«. Den er endog kommet i Pelican Books Serien og kan købes for faa cent i enhver større drug-store i USA. Derimod har det skortet paa Bøger, der dækkede Skandinavien som Helhed. Dette er aabenbart et Savn, da Interessen for skandinaviske Lande snarere gælder Skandinavien som et Enhedsbegreb end de enkelte Lande. Det Særpræg, som disse Lande har i Modsætning f. Eks. til USA, er for en væsentlig Del fælles Eje, og det er disse fælles og store Linier, som Interessen koncentrerer om mere end om de — fra Udlandet — Synspunkt mindre betydningsfulde — Afgørelser fra Hovedlinierne, som hvert enkelt Land udviser. Dette Savn kan afhjælpes paa to Maader: dels ved Monografier, der tager en Side af det sociale Liv i alle Lande op, dels ved Samleværker, der søger at give et Overblik over alle væsentlige Sider af Kulturen i disse Lande.

Begge disse Veje er ogsaa betraadt.

I 1937 udkom paa Initiativ af Delegationen for økonomisk Samarbejde mellem de nordiske Lande en Bog om disse Landes Økonomi, der foruden Skandinavien ogsaa omfatter Finland og Island*). Dette Værk er dog nu i mange Henseender forældet.

Paa et nordisk Socialministermøde forrige Aar er det endvidere besluttet at udgive et Værk paa Engelsk om den sociale Lovgivning i de tre Lande. Det vil formentlig inden alt for længe se Dagens Lys.

Af Samleværker er der i 1950 udkommet ikke mindre end to. Det ene er Professor Franklin D. Scotts Bog: *The United States and Scandinavia* (Harvard University Press, Cambridge, 1950, 359 Sider). Denne Bog, der vidner om et udstrakt Kendskab til de skandinaviske Lande og Finland, koncentrerer sig navnlig om politiske, historiske og sociologiske Emner. Det økonomiske Stof er kun berørt kort, uden at det dog derfor indtager en mindre betydningsfuld Plads end hvad nødvendigt er i det store Sammenspil. Den balancerer iøvrigt behageligt mellem de populære og mere videnskabelige og kan meget vel med Udbytte læses af Skandinaver. Det andet Værk, *Scandinavia between East and West*, ligger paa et højere Plan end Scotts Bog. Dette skyldes, at de enkelte Kapitler er skrevne af Personer, der som Specialister paa paagældende Felt har Betingelse for at give en helt tilfredsstillende Fremstilling og Vurdering af de behandlede Forhold. I Modsætning til Scotts Bog behandler Værket i første Række økonomiske Spørgsmaal. Nævnes kan saaledes Prof. Svend Laursens Afhandling: *The Scandinavian Countries in a Changing World Economy*; Petter Jacob Bjerve: *Government Economic Planning and Control*; Prof. Walter Galenson: *The Labour Movement and Industrial Relations*; Prof. Charles Abrams: *Housing*; og Edith Hirsch: *Producer and Consumer Co-operatives*. Socialpolitikken er endvidere behandlet af Henning Friis i Kapitlet: *Social Welfare*.

Det er et mærkelig Tidens Tegn, at kun de

*) The Northern Countries in World Economy, Levin og Munksgaard, Copenhagen 1947 (237 Sider).

sidste af disse Emner hidtil er behandlet paa skandinavisk Basis paa et nordisk Sprog. De, der vil vide noget om disse Emner, maa enten ty til Bøger eller Afhandlinger, der behandler hvert Land for sig, eller søge til engelske Værker. Og det her omtalte Værk er indtil videre Hovedkilden. Det siger sig selv, at den begrænsede Plads, der har staaet til Raadighed for de enkelte Forfattere, gør, at man kan diskutere, om de nu alle har faaet det væsentlige med. Dette maa jo i nogen Grad bero paa et Skøn. Det forekommer mig dog, at forfatterne i det store og hele har ramt det centrale, og at hver af Afhandlingerne — ogsaa flere af de ikke ovenfor nævnte — giver gode Bidrag til en sammenlignende Beskrivelse og Vurdering af skandinaviske Forhold hver paa sit Omraade. — Skulde man fremhæve en enkelt af Afhandlingerne paa det økonomiske Felt — og det skal man jo gerne — bliver det Bjerves Afhandling om den paa Basis af Nationalbudgetterne førte Planøkonomi, navnlig i Norge og Danmark. Den tager det første Skridt til en paa realistisk Grundlag opbygget Planøkonomiens Teori, hvor baade Fordele og Ulemper er afvejede og vurderet paa strengt saglig og nøgtern Vis. Friis's Afhandling giver paa kun 30 Sider Kvintessensen af skandinavisk Socialpolitik med særlig Henblik paa de Forhold, der fra amerikanske Synspunkter er iøjnefaldende, men som for os selv ofte er saa selvfølgelige, at vi glemmer de Fordele, vi i Tidens Løb har opnaaet.

Jeg skal afstaa fra Fristelsen til at knytte nærmere Kommentarer eller Kritik til de enkelte Kapitler, hvilket er saa meget lettere, som jeg ikke har fundet væsentlige Unøjagtigheder. Det er nok at sige, at Værket ikke bør forbigaaes af de Økonomer eller Socialpolitikere i de skandinaviske Lande, der ønsker at faa et Overblik over aktuelle økonomiske eller sociale Problemer i disse Lande.

Et andet Spørgsmaal er, om ikke Værker af denne Art er for omfattende. Det vil være svært at finde Personer udenfor Skandinavien, hvis Interesse for skandinaviske Forhold spænder saa vidt som fra Planøkonomi til »Adult ecudation« og fra Kooperation til Udenrigspolitik. Saa længe man bevæger sig

i den lettere mere formalistiske Stil, som Childs Bog, kan det nok gaa, men jo mere vægtige de enkelte Indlæg bliver, jo mere de henvender sig til Specialister, des mere spørger man sig selv, om man ikke skulde koncentrere fremtidige Værker om Skandinavien om Enkeltemner, saaledes at enhver kan faa sin særlige og specielle Interesse for Skandinavien tilfredsstillet i et enkelt Værk om paagældende Spørgsmaal.

Jørgen S. Dich.

David Mc Cord Wright: Democracy and Progress. Macmillan Co. New York 1948. 220 + XVII sider. Pris \$ 3.50.

I Økonometriens Tidsalder vil en Bogtitel som den ovenstaaende virke ret frastødende paa mange Fagøkonomer. Den Opfattelse kan jo siges at være en hel Del paa Mode at nye Landvindinger for den økonomiske Videnskab kun kan ventes paa det Omraade, hvor man søger en mere forfinet kvantitativ Behandling af de økonomiske Fænomener. En Aspirant til at gøre saadanne Landvindinger skulde da se at lære at tumle med Lagrange multipliers, Hessianer og Hermetiske Matriker for at blive i Stand til at udtrykke de økonomiske Lovmæssigheder i dette for Genemsnitshjernerne vanskeligt tilgængelige Sprog.

At tumle med saadanne Begreber som Demokrati, Frihed og Fremskridt maa derimod ifølge disse Anskuelser betragtes som en Beskæftigelse der kun passer til anden eller tredje Klasses Hjerner, Folk der maaske har journalistiske eller demagogiske Evner, men under alle Omstændigheder en Videnskabsmand uværdigt.

Man kan vistnok strides om, hvilke Krav man skal stille til et Begrebs Eksakthed osv. for at dette Begreb kan blive et anvendeligt Værktøj for Videnskaben, og hvilke Krav man skal stille angaaende et Postulats Gyldighed for at dette kan anses at være af videnskabelig Karakter. Selv den mest filosofisk og sociologisk indstillede Fløj af Økonomer kan vanskeligt benægte, at de ovennævnte Begreber — Demokrati, Frihed og Fremskridt — er ret tvetydige, eller rigtigere, mangetydige. Og netop grundet Uoverensstemmelsen om

Begrebernes Definition, maa det blive saare vanskeligt at give et saadant Svar paa det Spørgsmaal, hvorledes man bedst befordrer Demokrati, Frihed og Fremskridt, at alle fornuftige Mennesker kan blive enige om, at det kan siges at have videnskabelig Gyldighed.

Det er derfor en i høj Grad vanskelig Op-gave, Forfatteren til den her foreliggende Bog har sat sig. Alligevel kan de her stillede Problemer næppe være uden Interesse, selv for dem der kun anerkender kvantitativ maalbare Resultaters videnskabelige Gyldighed. F. Eks. et Spørgsmaal som det, hvorvidt den økonomiske Udvikling uvægerligt fører mod Samfundstilstande, hvor der ikke mere bliver Mulighed for en objektiv videnskabelig Forskning, maa dog ogsaa — og maaske ikke mindst — interessere dem, der stiller de største Krav til videnskabelig Stringens.

Wrights Bog er et Forsvar for den privatkapitalistiske Samfundsorden, og selv om Argumentationens Resultater vistnok ikke ad matematisk Vej kan bevises, vil dens Læsning næppe undgaa at gøre et stærkt Indtryk paa enhver tænksom Læser. Efter min Mening staar den fuldt paa Højde med det bedste, der i de sidste Aar er skrevet i samme Hensigt, som f. Eks. Hayeks: Road to serfdom og Jewkes: Ordeal by planning.

Det Budskab, Wright har at bringe, kan maaske kortfattet karakteriseres ved følgende Citat fra Bogen (S. 81):

From freedom and science came rapid growth and change.

From rapid growth and change came insecurity.

From insecurity came demands which ended growth and change.

Ending growth and change ended science and freedom.

Wright hævder bestemt den Anskuelse, at den decentraliserede, privat-kapitalistiske Samfundsorden er den, der skaber de demokratiske Institutioner langt de gunstigste Betingelser, og at der er meget ringe Chancer for, at disse kan bestaa under en anden tænkelig Samfundsorden. Han mener dog ikke — i Modsætning til Mises, Hayek o. fl. af disse Forfatters Tilhængere — at Demokrati og en centralt dirigeret Økonomi ligefrem lo-

gisk set er uforenelige, og opstiller Betingelserne for, at disse to Ting kan forenes. De fleste vil dog sikkert give ham Ret i, at det er meget usandsynligt, at disse Betingelser nogensinde vil være opfyldt i Virkeligheden.

Wright er dog paa den anden Side klar over, at det kapitalistiske Samfundssystem næppe vil kunne bestaa, medmindre der kan træffes Foranstaltninger mod Systemets føleligste Defekt, dets Konjunkturfølsomhed, saaledes at der kan gives en minimal Garanti for at der ikke igen kommer Depressioner, som den, der gik over den kapitalistiske Verden i 1929—33. Han argumenterer dog for det Synspunkt, at det i Grunden ikke er den kapitalistiske Samfundsorden som saadan, der er ansvarlig for Konjunkturbevægelserne, men derimod de dynamiske Kræfter, som Fremskridtet, eller Ændringerne i Teknik, Smag m. m. maa udløse i ethvert Samfund, hvor der overhovedet er Betingelser for, at disse Ændringer kan finde Sted. Den »Stabilitet« en centralt dirigeret Økonomi saaledes kan rose sig af, er en Følge ikke af Planøkonomien men af den tekniske og kulturelle Stagnation, som et saadant Samfundssystem med overvældende stor Sandsynlighed vil føre til. Kravet om Sikkerhed er derfor i Grunden en Protest mod de Forstyrrelser, Fremskridtet uvægerligt maa forvolde.

Paa samme Maade er Klagerne over den Misdirigering af Produktivkræfter, den frie Markedsprisdannelse medfører, i Grunden Klager over det økonomiske Demokrati, som følger af det frie Forbrugsvalg.

Wright drøfter Privatkapitalismens Monopolproblem og kommer til det Resultat, at Monopolernes reelle Betydning samt den Misdirigering af Produktivkræfter disse medfører, er stærkt overdrevne i den gangse økonomiske Literatur.

Han indrømmer Ønskværdigheden af, at den økonomiske Ulighed, især hvad angaar de ulige Startmuligheder, udlignes, men kritiserer den progressive Indkomstbeskatning som egnet Middel til at fremme dette Maal, da en saadan Beskatning i alt for høj Grad virker hæmmende paa Fremskridtet.

Det er Bogens Grundtanke, at der bestaar en Konflikt mellem Ønsket om økonomisk

Sikkerhed og Stabilitet paa den ene Side og Ønsket om individuel Frihed, Fremskridt og Bevarelse af de demokratiske Institutioner paa den anden Side. Det er vor Tids største samfundsmæssige Problem at finde et Kompromis herimellem, saaledes at et Mindste-maal af Garanti mod Arbejdsløshed sikres, uden at de demokratiske Værdier udsættes for en altfor stor Fare.

Det Synspunkt, at det privatkapitalistiske System er en Grundbetingelse for personlig Frihed og fortsat Fremskridt, er som bekendt i de sidste Aar blevet forfægtet af en Række fremragende Økonomer. Men som Regel forekommer disse Forfattere at se ret pessimistisk paa Mulighederne for Systemets fortsatte Bestaaen. Jeg nævner som Eksempel de Anskuelser, der er fremsat i Jørgen Pedersens udmærkede lille Skrift: Om Aarsagerne til det liberale Samfundssystems Sammenbrud. Endvidere kunde man i denne Forbindelse nævne de kendte liberale Forfattere Mises og Hayek.

Wright tillader sig derimod et forholdsvis optimistisk Syn paa disse Ting. Bogens to sidste Kapitler (der er tolv ialt) omhandler alternative Planer for at sikre Bevarelsen af den privatkapitalistiske Samfundsorden. Han drøfter to Slags Planer som de hidtil mest diskuterede, paa den ene Side en »konservativ« Retning, som han — sikkert med Hensyn paa amerikanske Forhold — især anser for at komme til kort ved sin Uvilje mod Budgetdeficit, Tolerance overfor Monopoler

og Protektionisme; og paa den anden Side en »ultra-liberal« Retning, som Repræsentanter for hvilken nævnes Henry Wallace og Lord Beveridge, men desuden bør sikkert de fleste af Keynes mere uforbeholdne Tilhængere ifølge Wright henføres under denne Rubrik. (Da man som Regel forbinder Udtrykket Liberalisme med laissez-faire, forekommer Wrights Sprogbrug lidt usædvanlig). Selv foreslaar Wright en Mellemvej mellem disse to Retninger, hvor svære økonomiske Kriser forebygges ved Igangsættelse af offentlige Arbejder, Toldtariffer reduceres, og der gribes eventuelt ind mod Monopoler, indbefattet Fagforeninger. Særlig Vægt lægges paa Amerikas Rolle paa det internationale Omraade, Nødvendigheden af Reduktion af de amerikanske Tariffer, samt store amerikanske Investeringer udenlands, for at muliggøre en hurtig Udvikling af andre Landes Produktionsapparat.

Fra den stringente Videnskabs Synspunkt kan man vistnok næppe sige, at det er lykkedes Wright at bevise det ene eller andet angaaende de Problemer, hans Bog omhandler. I hvert Fald paa Videnskabens nuværende Stade maa dette siges at ligge i Tingenes Natur.

Men det er dog lykkedes ham at skrive en tankevækkende Bog om vor Tids største Samfundsproblemer, en Bog, som næppe nogen Læser, der overhovedet interesserer sig for disse Sager, vil fortryde at have læst.

O. Bjørnsson.

BOGANMELDELSER I NÆRVÆRENDE HEFTE

	Side
Arthur F. Burns & Wesley C. Mitchell: Measuring business cycles (Bjarke Fog)	286
Albert E. Waugh: Principles of economics (Niels Banke).....	289
Studies in income and wealth, vol. XII (Kjeld Bjerke)	290
Ivar Nørgård: Nationalekonomi (Sven Danø)	291
W. Arthur Lewis: The principles of economic planning (Hans Brems)..	291
Lester V. Chandler: The economics of banking (H. Schlebaum Larsen)	293
Scandinavia between east and west (Jørgen S. Dich)	294
David McCord Wright: Democracy and progress (O. Björnsson)	296

MODTAGEN LITTERATUR

- Annual bulletin of transport statistics 1949. (Economic Commission of Europe, Genève 1950).
- Balance of payments yearbook 1948 and preliminary 1949. (International Monetary Fund, Washington 1950).
- BARBOUR, VIOLET: Capitalism in Amsterdam in the seventeenth century. (The Johns Hopkins Press, Baltimore 1950).
- Beretning fra invalideforsikringsretten for året 1949. (København 1950).
- Beretning om arbejds- og fabrikstilsynets virksomhed i 1949. (København 1950).
- Beretning om de danske bankers virksomhed i året 1949. (København 1950).
- ELLSWORTH, P. T.: The international economy: Its structure and operation (The Macmillan Co., New York 1950).
- Finlands bank 1949 (Helsingfors 1950).
- FOG, BJARKE: Erhverv og Samfund. (Einar Harcks Forlag, København 1950).
- Fuld beskæftigelse ved nationale og internationale foranstaltninger. En beretning udarbejdet af en ekspert-gruppe udpeget af De forenede Nationers generalsekretær. (Einar Munksgaard, København 1950).
- Implementation of full employment policies. (United Nations, New York 1950).
- International bank for reconstruction and development: Fifth annual report 1949—50. (Washington 1950).
- JENSEN, ARNE: Moe's principle. An econometric investigation intended as an aid in demensioning and managing telephone plants. (Københavns Telefon A/S 1950).
- Københavns varmekærker 1925—50. Udsendt af Københavns belysningsvæsen. (København 1950).
- MANN, LOTHAR: Volkswirtschaftlich richtige Kostenrechnung. (Walter de Gruyter & Co., Berlin 1950).
- MENSBRUGGHE, JEAN VAN DER: Les unions économiques. (Institut des Relations Internationales, Bruxelles 1950).
- NIELSEN, VICTOR: Grundstigningsskyld. — En orienterende og forklarende fremstilling af den gældende lovgivning. (G. E. C. Gads Forlag, København 1950).
- VINER, JACOB: The customs union issue. (Stevens & Sons Ltd., London 1950).

Bøgerne kan fås til anmeldelse ved henvendelse til redaktionen.

Redaktionen adresse: Nørregade 49^a, København K., tlf. palæ 8728.
 Annonceekspedition: Gyldendalske Boghandels Annonce-Afd., Klareboderne 3, tlf. c. 775
 Tidsskriftets bogladepris: 15 kr. pr. årgang, enkeltsalg 4 kr. pr. hæfte.

AALBORG

ANISAVIT.

End

